

**พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์
ของภาคเหนือ = การศึกษาในแง่ความสัมพันธ์
กับชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม**

โดย

มาลี ไพรสัน

ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๒

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ :
การศึกษาในแง่ความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม

มาลี ไพรสน*

บทนำ

ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา

ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตดั้งเดิมสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่ ของสังคมไทยในปัจจุบันนั้น การแสวงหาและการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในความหมายและระบบคุณค่าดั้งเดิมทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้วิถีทางการเปลี่ยนแปลงนั้นตั้งอยู่บนรากเหง้าของตนเอง และสืบกระแสนความเป็นตัวของตัวเองไว้ให้ได้มากที่สุด การเปลี่ยนแปลงนั้นจึงจะมีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ของสังคมอย่างแท้จริง

พิธีกรรมเป็นรูปการแสดงออกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรมดังกล่าว เพราะพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงระบบความคิด ความเชื่อของมนุษย์ มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยไร้เหตุผล แต่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ในสังคมภาคเหนือก็เช่นเดียวกับสังคมในภูมิภาคส่วนอื่น ๆ ของประเทศที่ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ มาอย่างสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นต่างล้วนเกี่ยวข้องกับและผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในรอบชีวิตของคน พิธีกรรมตามรายประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พิธีกรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่มีบทบาทอย่างสำคัญในระบบการผลิตแบบไร่นา นั่นคือพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือนั้นมีบทบาทควบคู่มากับระบบการผลิตของชุมชนภาคเหนือมาโดยตลอด และเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมประการหนึ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของภาคเหนือ แต่เมื่อภาคเหนือได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกลางกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงพัฒนาใด ๆ ในภูมิภาคส่วนนี้จึงถูกกำหนดทิศทางโดยนโยบายจากส่วนกลาง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของผู้คนในภาค

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

เหนือเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม และแน่นอนว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ก็ย่อมต้องได้รับผลกระทบด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ด้วยเหตุข้างต้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าที่ได้มีการบันทึกถ่ายทอดลักษณะพิธีกรรมประเภทนี้ไว้และศึกษาถึงลักษณะการดำรงอยู่ของพิธีกรรมเพื่อจะได้เข้าใจถึงระบบความคิด ความเชื่อของผู้คนในสังคมภาคเหนือภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่ระบบพาณิชย์อุตสาหกรรมสมัยใหม่อย่างในปัจจุบันนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการพิจารณาส่งเสริมโครงการพัฒนาชนบทที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่อไป

อนึ่ง สำหรับเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาข้อมูลจากหมู่บ้านกู่แดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเห็นว่า

1. เป็นหมู่บ้านในจังหวัดศูนย์กลางของภาคเหนือซึ่งเคยเป็นอิสระมาก่อนทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรม
2. เป็นหมู่บ้านซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาชนบทของรัฐ และมีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาข้อมูลกว้างขวางยิ่งขึ้น และเห็นภาพของการสืบทอด (การดำรงอยู่) และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลายแต่ชัดเจน
3. เป็นหมู่บ้านที่มีนักวิจัยเข้าไปศึกษาข้อมูลทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งมีการบันทึกรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้วิจัยเองก็เคยเข้าไปศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านจากหมู่บ้านนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และยังได้เสนอแนะให้มีการศึกษาพิธีกรรมจากหมู่บ้านนี้ด้วย การศึกษาครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นการศึกษาตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

การศึกษาค้นคว้ามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือในด้านลักษณะรูปแบบ ระบบความเชื่อทางศาสนา และความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนภาคเหนือ

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ข้อมูลที่น่าสนใจมาศึกษา คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์จำนวนทั้งหมด 15 พิธีกรรม ได้แก่ ไหว้ผีปู่ย่า ไหว้ผีเจ้าบ้าน ไหว้ผีฝ่าย นีออนผีเม็ง แยกนา แทนางแมว ขอนฝน ฟังธรรมปลาช่อน มีดมือรถไถ ทานก๋วยสลาก ยี่เป็ง ไหว้เจ้าที่สวน เรียกขวัญข้าว ทานข้าวใหม่ บีใหม่ (สงกรานต์) และสืบชะตา (หมู) บ้าน ทุกพิธีกรรมเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้มา

โดยการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และสังเกตการณ์ร่วมจากชาวบ้านและการประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านกุ้แดง ระหว่างปี พ.ศ. 2530 - 2531

แนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเรื่องนี้โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าวัฒนธรรมเป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง รูปการแสดงออกทางวัฒนธรรมใด ๆ จึงย่อมมีการหน้าที่ (functions) หรือประโยชน์ใช้สอยต่อชุมชนที่วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ การศึกษาวิเคราะห์รูปการแสดงออกทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจได้ถึงระบบความคิด ความเชื่อ ตลอดจนจิตใจสำนึกของผู้คนซึ่งเป็นเจ้าของ หรือผู้ใช้วัฒนธรรมนั้นได้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะเฉพาะของข้อมูลที่น่าสนใจที่จะให้เลือกใช้แนวคิดทฤษฎี 3 แนว ต่อไปนี้ คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย ซึ่งเสนอโดยนักมานุษยวิทยาและนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่สนใจศึกษาสังคมไทยที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ นำมาประยุกต์ใช้
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการหน้าที่ของระบบความเชื่อทางศาสนาของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) บรอนนิสเลอร์ มาลินนอร์สกี
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับวิธีดำเนินการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาสังคมและพิธีกรรมภาคเหนือจากเอกสารเป็นข้อมูลเบื้องต้น แล้วเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกต และสังเกตการณ์ร่วม โดยใช้เกณฑ์การบันทึกข้อมูลที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญคือ ดร. ชี เกฮาร์ ทานาเบ้ จากนั้นจึงอาศัยทฤษฎีข้างต้นมาวิเคราะห์และตีความข้อมูล และสุดท้ายจึงนำเสนอรายงานการวิจัยเป็นการสังเคราะห์ทั้งในระดับกว้างและลึก

ผลการศึกษาวิจัย

ลักษณะรูปแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีการก่อรูปและดำรงสืบทอดโดยผ่านการปฏิบัติอย่างซ้ำ ๆ ตลอดปีการผลิตของชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พิธีกรรมมีส่วนประกอบเป็นระบบระเบียบ สามารถอธิบายกฎเกณฑ์การประกอบพิธีกรรมได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ แต่ละพิธีกรรมจะประกอบด้วยชื่อพิธีกรรม ระดับการมีส่วนร่วมของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ สถานที่ประกอบพิธีกรรม ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม และวรรณกรรมในพิธีกรรม และเพื่อให้เห็นลักษณะรูปแบบของพิธีกรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอตารางแสดงรูปแบบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือดังนี้

ตารางแสดงรูปแบบพิธีกรรมเกี่ยวกับการ เกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของ ภาคาเหนือ

รูปแบบพิธีกรรม	วัตถุประสงค์	ความสัมพันธ์กับขั้นตอนการผลิต	ความสัมพันธ์ทางสังคม	ระยะเวลาเพื่อ
1. ปีใหม่ (สงกรานต์)	ความศรัทธาในพลังจิต กระตุ้นความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ ความเป็นสิริมงคล อยู่ดีมีสุขทั้งหมู่บ้าน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน		ระดับผสมผสาน	พุทธและผี
2. สืบชะตา(หมู่บ้าน)	แสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ กระตุ้นความสัมพันธ์ในชุมชนเครือญาติ เพื่อความอยู่ดีมีสุขในหมู่บ้านคุ้มครองรักษาปราศจากภัยร้ายเบียดเบียนอยู่ดีมีสุข	ระยะเตรียมการก่อนเพาะปลูก	ระดับเครือญาติ	ผี
3. ไหว้ผีภูเขา			ระดับชุมชน	ผี
4. ไหว้ผีเจ้านาน			ระดับชุมชน	ผี
5. ฟ้อนผีเม็ง	แทนนเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วย		ระดับเครือญาติ	ผี
6. ไหว้ผีฝ่าย	ให้มน้ำป่าสู่ไร่นาอุดมสมบูรณ์		ระดับชุมชน	ผี
7. แทนนางแมวตอนฝน	ให้ฝนตกชุกตามฤดูกาล (เนื่องจากฝนแล้ง)		ระดับชุมชน	ผี

รูปแบบพิธีกรรม	วัตถุประสงค์	ความสัมพันธ์กับ ขั้นตอนการผลิต	ความสัมพันธ์ ทางสังคม	ระบบความเชื่อ
8. พิธีกรรมปลงอาชอน	ในขั้นตกทอดความถูกต้อง (เนื่องจากฝนแล้งติดต่อกัน ระยะยาว) ป้องกันศัตรูพืช ไรนาอุณหภูมิ สมบูรณ์ได้ผลผลิตดี		ระดับชุมชน	ชุมชน
9. แรกนา			ระดับบุคคล	ผี
10. มีลมอีรดกไป	กระตือรือร้นความสัมพันธ์ในชุมชน แรงงานในครัวเรือน ทำบุญให้วิญญาณในครัวเรือน เทศกาล สรรพสัตว์ พอเกิด แม่เกิด	ระยะหลังการ เพาะปลูก	ระดับครัวเรือน	ผี
11. พาราภวธธธาก			ระดับชุมชน	ชุมชน
12. ยี่เป็ง			ระดับชุมชน	พุทธ

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่าทุกพิธีกรรมถูกกำหนดขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนและสัมพันธ์กับขั้นตอนการผลิต 3 ระยะ ตั้งแต่ระยะเตรียมการก่อนเพาะปลูก ระยะหลังการเพาะปลูก จนถึงระยะหลังการเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งระดับบุคคล ระดับเครือญาติ ระดับชุมชน และระดับผสมผสานของทุกระดับข้างต้น ทั้งนี้โดยมีระบบความเชื่อ 2 ระบบ ได้แก่ ความเชื่อแบบผี และพุทธ (ระดับชาวบ้าน) เป็นกรอบกำหนดและแยกปฏิบัติตามแต่ วัตถุประสงค์

ระบบความเชื่อทางศาสนาวิเคราะห์จากพิธีกรรม

ศาสนา เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเร้นลับ² มนุษย์จะแสดงออกให้เห็นซึ่งความเชื่อทางศาสนา โดยดูได้จากพิธีกรรม เพราะการที่มนุษย์ทั้งหลาย สร้างพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา มนุษย์เหล่านั้นก็ย่อมจะต้องมีวัตถุประสงค์และมีความหมายตามความเข้าใจอันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของตน³ ความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยมีลักษณะของการผสมผสาน 3 ลักษณะ ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องอำนาจลึกลับ เช่น ภูติ ผี วิญญาณ เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมีตัวตนอยู่จริงและเข้ามามีบทบาทในการควบคุมธรรมชาติและโลกมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จะต้องติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นในวิถีทางใดในวิถีทางหนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง และความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิราหมณ์กับความเชื่อใน โลกนี้ โลกหน้า นรกสวรรค์ กฎแห่งกรรม หลักการหลุดพ้น การรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม การถูกปลดปล่อยจากสิ่งผูกมัดทั้งหลาย⁴ การแสดงออกของความเชื่อทางศาสนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิต ในรูปของการบนบานศาลกล่าว เสกเป่า รตนน้ำมนต์ อธิษฐานให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือคุ้มครอง เช่นนี้ ฉลาดชาย รมิตานนท์ เรียกว่า ศาสนาแบบชาวบ้าน (popular religion) และได้จำแนกระดับความเชื่อทางศาสนาพุทธในสังคมไทยออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ความเชื่อในระดับชาวบ้านและความเชื่อในระดับ ปรัชญา

เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อทางศาสนาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดม - สมบูรณ์ของภาคเหนือ โดยอาศัยข้อเสนอในการจำแนกองค์ประกอบของความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยดังข้างต้น ก็พบว่า เป็นความเชื่อทางศาสนาที่มีลักษณะผสมผสาน ในแบบที่เรียกว่า เป็นศาสนาแบบชาวบ้าน อันได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับผีและพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน การแสดงออกของระบบความเชื่อทางศาสนาดังกล่าว พิจารณาจากองค์ประกอบ 4 ลักษณะต่อไปนี้

1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและเหนือมนุษย์ สามารถบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ ได้ทั้งด้านดีด้านร้าย เป็นสิ่งเร้นลับที่มีตัวตนสามารถติดต่อกับ

สื่อสารได้ มีบทบาทหน้าที่และขอบเขตที่อาศัย (หรือควบคุม) ต่างกัน จำแนกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบผี มี 3 ประเภท คือ

1.1.1 ผีบรรพบุรุษ ชาวบ้านภาคเหนือเรียกว่า ผีปู่ย่า ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิญญาณต้นตระกูลของแต่ละกลุ่มมาตุงค์ มีอำนาจค่อนข้างกว้างขวาง ทั้งต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและชีวิตการผลิต ผีปู่ย่าจึงได้รับการ "เอาใจ" เป็นพิเศษ สังเกตได้จากการประกอบพิธีกรรมเช่นสังเวทย์ผีปู่ย่า ซึ่งจะมีการปฏิบัติซ้ำ ๆ ตลอดปีการผลิต และทุก ๆ โอกาสสำคัญของชีวิต เฉพาะพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์มีถึง 4 พิธีกรรม กระทำในระยะเวลาสำคัญของขั้นตอนการเพาะปลูก 2 ระยะ คือ ระยะเตรียมการก่อนเพาะปลูกได้แก่ ไห้วผีปู่ย่า และพ้อนผี ระยะหลังการเก็บเกี่ยวได้แก่ ทานข้าวใหม่ และปีใหม่

1.1.2 ผีที่ควบคุมปัจจัยการผลิต เป็นผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าประจำอยู่กับแผ่นดินและผืนน้ำ ได้แก่ผีไร่ผืนนาผืนสวน ชาวบ้านมีคำเรียกหลายชื่อ เช่น แม่ธรณี แม่ธรณีเจ้าที่ แม่โกสภ (โพสพ?) และเจ้าที่สวน มีหน้าที่ในการดูแลผลผลิตในเรือสวนไร่นาให้ได้ผลผลิตสมบูรณ์ อีกประเภทหนึ่งได้แก่ ผีฝาย หรือผีขุนน้ำ ประจำอยู่ที่ฝายมีหน้าที่บันดาลให้น้ำอุดมสมบูรณ์

1.1.3 ผีฝ่ายปกครอง ชาวบ้านเรียกว่าผีเจ้าบ้าน หรือผีล้อมบ้าน เชื่อกันว่าเป็นผีบรรพบุรุษผู้มากเบิกก่อตั้งหมู่บ้านครั้งแรก มีศักดิ์เป็นเจ้าผู้ปกครองหมู่บ้าน มีอำนาจบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล

1.2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบพุทธ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบพุทธที่ชาวบ้านเชื่อถือว่ามีพลังอำนาจบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ นานาได้ ได้แก่ พระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นพระพุทธรูปและวิญญาณที่อยู่ในระดับสูงสุด แต่โดยมากชาวบ้านมักมุ่งไปที่พระพุทธรูป พระธรรม หรือคัมภีร์ไบเบิลอันเป็นที่บรรจุคำสอนทางศาสนาและคาถาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา พระสงฆ์และเทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ ตลอดจน "เจ้ากรรมนายเวร" หมายถึงวิญญาณผู้ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเคยถูกตนประทุษร้ายชาติก่อนหรือชาตินี้และคอยเฝ้าติดตามรอการชดใช้กรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้สามารถบันดาลทั้งด้านดีด้านร้ายได้เช่นเดียวกับผีดังที่กล่าวมาแล้ว

พุทธศาสนามีบทคำสอนหรือข้อปฏิบัติที่ชัดเจนให้ชาวบ้านถือศีลให้ทานหรือทำบุญ มีเมตตากรุณาลดการเบียดเบียน การปฏิบัติตนเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อันจะส่งผลให้ได้รับ "บุญ" เป็นศิริมงคลแก่ทั้งชีวิตโลกนี้และโลกหน้า หรือได้ขึ้นสวรรค์ หากปฏิบัติตนนอกคำสอนก็จะได้รับผลร้ายในชีวิตและตกนรกเมื่อตายไป การฟังเทศน์ก็ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศล พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อตอบสนองวัตถุประสงค์แก่ชาวบ้าน เป็นผู้ที่มีอำนาจในการ "ส่งผ่าน" อำนาจของพระพุทธเจ้า (ตามความเชื่อของชาวบ้าน) ให้ปกแผ่มาถึงชาวบ้านผู้ซึ่งถวายตนเป็นพุทธมามกะ เป็นผู้ทำหน้าที่ให้ศีลให้พร สะเดาะเคราะห์ รตนน้ำมนต์ สวดคาถามงคล ฯลฯ ซึ่ง

บทบาทของพระสงฆ์ในลักษณะ เช่นนี้กล่าวได้ว่าเป็นการตอบสนองเจตนาารมณ์ของชาวบ้านอย่างเป็นรูปธรรมทันตาเห็น ในขณะที่การประกอบพิธีกรรมยังดำเนินอยู่ เป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จซึ่ง "ผี" ให้ไม่ได้และมีลักษณะใกล้เคียง "สัมผัส" ตัวตนได้มากกว่าผี

นอกจากนี้พระยังทำหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจในการ เป็นสื่อติดต่อวิญญาณได้ด้วยในพิธีกรรม ซึ่งชาวบ้านประสงค์จะ "อุทิศส่วนกุศล" ซึ่งได้แก่ข้าวปลาอาหารและเครื่องใช้ไม่สอยต่าง ๆ ไปยังญาติผู้ล่วงลับ เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ และเจ้ากรรมนายเวร เช่น ในพิธีทานข้าวใหม่ และทานก๋วยสลาก เครื่อง เช่น ถวายต่าง ๆ จะถูกนำไปถวายพระ โดยระบุชื่อผู้ล่วงลับไว้กับเครื่อง เช่น ถวายนั้น พระจะทำหน้าที่สวด "เจริญ" วิญญาณเหล่านั้นให้มารับส่วนกุศล พร้อมทั้งให้พรแก่ผู้มาถวาย เป็นทำนองว่าพระก็ได้รับ "ผลบุญ" นั้นด้วย จึงให้พร เป็นการสนองคุณแก่ผู้ที่มา "ทำบุญ" พระจึงมีบทบาทเป็นทั้งผู้บันดาลอำนาจ ผู้รับการส่งผ่านอำนาจจากพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผีระดับสูงสุด และเป็นทั้งสื่อติดต่อกับวิญญาณประดุจ เป็นหมอผีด้วย

2. วัตถุประสงค์

ในระบบการผลิตปัจจัยดำรงชีพของสังคมที่ผู้คนยังไม่ได้นับตามเทคนิควิทยาไปในทางเอาชนะธรรมชาติ แต่หากพยายามอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความกลมกลืนเน้นความคาดหวังสูงสุดในการประกอบกิจกรรมการผลิตก็คือ การมีอาหารอุดมสมบูรณ์เพียงพอแก่การยังชีพในแต่ละปีการผลิต สภาวะใดที่มีได้อำนวยความสะดวกหรือขัดแย้งต่อการดำเนินกิจกรรมการผลิต ย่อมเป็นสภาวะที่มนุษย์ไม่พึงประสงค์และต้องการเอาชนะความต้องการดังกล่าวจึงกลายมาเป็นข้อจำกัดหรือวัตถุประสงค์ในการบรรลุผ่านสภาวะนั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์เป็นผลผลิตที่เกิดจากความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นความคาดหวังของมนุษย์ที่ตั่งการ จัดดุลยภาพของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างตนเองกับธรรมชาติ

วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ มีลักษณะ เป็นข้อมุ่งต้องการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านผลิต ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตนี้ และเกี่ยวกับชีวิตในโลกหน้า ดังนี้

2.1 เพื่อบังคับให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้ได้แก่ พิธีแห่หางแมวขอฝน และ พิธีฟังธรรมปลาช่อน ซึ่งเป็นพิธีกรรมระดับชุมชน

2.2 เพื่อให้ปริมาณน้ำเพียงพอแก่การผลิต พิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้ได้แก่ พิธีไหว้ผีผาย เป็นพิธีกรรมระดับชุมชนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการใช้น้ำจากแหล่งเดียวกัน

2.3 เพื่อระดมแรงงานในการผลิต พิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้ได้แก่ พิธีไหว้ผีปู่ย่า ผีอนผีเม็งและไหว้ผีผาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมระดับเครือญาติและชุมชนตามลำดับ

2.4 เพื่อป้องกันภัยเบียดเบียนพืชผลและให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย นิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้ ได้แก่ นิธิแหกนา เรียกขวัญข้าว และไหว้เจ้าที่ส่วน ทั้งหมดนี้เป็นพิธีกรรมระดับบุคคล

2.5 เพื่อตอกย้ำบทบาทหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการบันดาลความอุดมสมบูรณ์ และฉลองชัยในการเอาชนะวิกฤติการณ์ทางธรรมชาติ นิธีกรรมที่ประกอบขึ้น เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อันดับแรกในข้อนี้ ได้แก่ นิธีกรรมต่าง ๆ แทบทุกพิธีกรรม ส่วนพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อันดับหลังและรวมทั้งอันดับแรกด้วย ได้แก่ นิธิทานข้าวใหม่ ยี่เป็ง และปีใหม่ (สงกรานต์) นิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นพิธีกรรมผสมผสานและถือปฏิบัติเป็นเทศกาลประจำปีดังกล่าวมาแล้ว

2.6 เพื่อให้เกิดความมั่นใจที่จะได้รับความอุดมสมบูรณ์ในโลกหน้า (ชีวิตหลังความตาย) ได้แก่ นิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธทั้งหลาย เช่น ทานกัวยสลาก ทานข้าวใหม่ ยี่เป็ง และปีใหม่ (การทำบุญวันพระวัน)

3. ระบบสัญลักษณ์ ได้แก่ลักษณะปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเน้นการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทั้งสิ้น มี 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับเวลาและสถานที่

เวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม จะเน้นความสัมพันธ์กับระบบการผลิต เช่น ช่วงก่อนฤดูเพาะปลูก หลังฤดูเพาะปลูก และหลังฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งหมายถึงการบันดาลผลการประกอบพิธีกรรมตามจุดประสงค์ของการผลิตแต่ละขั้นตอน ส่วนสถานที่หมายถึงแหล่งที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรม สถานที่เป็นเครื่องแสดงถึง สถานพำนัก และขอบเขตของบทบาทหน้าที่หรืออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3.2 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับวัตถุและสิ่งมีชีวิต ได้แก่ วัตถุบูชา อาหารและน้ำ สัตว์ และพืช เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ และสี

3.2.1 วัตถุบูชา ได้แก่ ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ฯลฯ เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม การยกย่องให้เกียรติ ความผาสุกในชีวิต ฯลฯ

3.2.2 อาหารและน้ำ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์เฉพาะอาหารนั้น ซึ่งจำแนกลักษณะย่อยได้ ดังนี้

อาหารแบ่งตามระดับโอกาสที่ใช้ ได้แก่ อาหารเกียรติยศ อาหารธรรมดา และอาหารเฉพาะโอกาส

อาหารแบ่งตามแนวความเชื่อ ได้แก่อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี และอาหารที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธ อาหารประเภทแรกจะเน้นอาหารที่ได้จากสัตว์ขนาดใหญ่ที่ยังมีชีวิตเป็นอยู่ เป็นสัญลักษณ์ของการเช่นสังเวद्यด้วยชีวิตเลือดเนื้อสัตว์ เพื่อแลกกับการมีชีวิตรอดของคนส่วน

ใหญ่ ส่วนอาหารประเภทที่ 2 มีลักษณะตรงกันข้ามกับประเภทแรกในแง่หลักการปฏิบัติ กล่าวคือ อาหารที่ใช้ในการทำบุญตามแนวความเชื่อแบบพุทธจะปฏิเสธการเบียดเบียนชีวิตสัตว์แต่ก็ไม่ถึงกับ ท้ามนำเนื้อสัตว์ประกอบเป็นอาหาร สำหรับทำบุญ อาหารในกลุ่มนี้เป็นสัญลักษณ์ของความมีเมตตา-ธรรมและการให้ทานให้ผู้อื่นเป็นสุขให้อานิสงส์นั้นกลับมาตอบสนองให้ตนเป็นสุขด้วย

ส่วนน้ำ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ การชำระล้างหรือปิดเป่าทำลายสิ่งชั่วร้าย อันเป็นภัยแก่ชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

3.2.3 สัตว์และพืช เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์โดยตรง เช่น สัตว์ จำพวก กบ หอย ชู ปลา นกกระยาง คางคก และพืช จำพวก ต้นกล้วย อ้อย มะพร้าว ซึ่งมีหน่อ แสดงความเจริญงอกงาม "แตกหน่อออกกอ" นอกจากนี้ยังมีพืชบางชนิดที่สื่อความหมายถึงความ มั่นคงจีรังยั่งยืน เช่น ต้นโพธิ์ และ พืชแสดงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น เกียงพะเม็ง เป็นต้น

3.2.4 เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องมือที่เกี่ยวกับกระบวนการ เก็บเกี่ยวข้าว ดาบ การละเล่นและเครื่องดนตรี ฯลฯ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ อยู่ที่ มีสุข

3.2.5 สี ได้แก่ สีขาว สีแดง สีดำ สีขาวและสีแดง มักใช้คู่กันสื่อความ หมายถึงการกระชับความสัมพันธ์กันระหว่างความตายกับการมีชีวิตอยู่หรือวิญญาณกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ สีดำเป็นสัญลักษณ์ของเมฆฝน ความอุดมสมบูรณ์

3.3 สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับกิจกรรม มี 3 ลักษณะ ได้แก่

3.3.1 การบวงสรวงบูชาหรือการทำบุญ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของปฏิบัติการ ทางความเชื่อ เป็นการแสดงออกถึงความตระหนักในพันธะระหว่างกันและกันของคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความกตัญญูรู้คุณ การเรียกร้องให้ช่วยเหลือและการยกย่องให้เกียรติแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

3.3.2 การกินเลี้ยง เป็นกิจกรรมที่แสดงถึง การเฉลิมฉลองยินดี การร่วม ทุกข์ร่วมสุขระหว่างคนผู้ซึ่งร่วมชะตากรรมชีวิตเดียวกัน ความมีกินมีใช้ การกระชับความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3.3.3 การละเล่นรื่นเริง เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความหมายเช่นเดียวกับการ กินเลี้ยง นั่นคือเป็นการเฉลิมฉลองแสดงความยินดีปรีดา การมีความสุขเบิกบานทรนชา การ "ร่วมสุข" ซึ่งกันและกัน ในหมู่เครือญาติแรงงานเดียวกันและเพื่อนบ้านญาติมิตร

จากลักษณะและบทบาทหน้าที่ของสัตว์และพืช ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความ อุดมสมบูรณ์ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้พิจารณาได้ว่าสัตว์และพืชชนิดและประเภทต่าง ๆ นี้มีความ-หมายในทางส่งเสริมสนับสนุนความอุดมสมบูรณ์ทั้งสิ้น กล่าวคือเป็นสัญลักษณ์ของการได้ "กินอิ่มหน้า" และ "สำราญ" (การละเล่น) สภาพเศรษฐกิจมี "ข้าวในนา ปลาในน้ำ" พืชพันธุ์ธัญญาหาร

ต่าง ๆ กิ่งอกงามเจริญดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยให้ชีวิตเป็นสุขและยั่งยืน (ตั้งต้น โฟกัส แก้ว) ร่วม
ไปกับชุมชนที่ตนมีชีวิตแนบแน่นเป็นส่วนหนึ่งด้วย

4. บุคคล หมายถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมมี 3 ลักษณะ ดังนี้

4.1 ผู้ประกอบพิธี คือ ผู้เป็นเจ้าของวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรม หรือเป็น
ผู้ประสบหรือต้องการหลีกเลี่ยงวิกฤตการณ์โดยตรง และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากการ
ประกอบพิธีกรรม

4.2 ผู้อำนวยการ คือ ผู้มีความรู้ความชำนาญหรือมีประสบการณ์ในการประกอบ
พิธีกรรม และเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในพิธีสามารถกำหนดและควบคุมวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในพิธีกรรม
เพียงผู้เดียว และมักมีคุณสมบัติภายนอกเป็นที่ยอมรับจากชาวบ้านในสังคมด้วย

4.3 ผู้เข้าร่วมในพิธี คือ ผู้ซึ่งมิได้ประสบกับวิกฤตการณ์ใด ๆ โดยตรง แต่มีความ
เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบพิธีกรรมในสถานะใดสถานะหนึ่ง เช่น เป็นญาติ มิตร เพื่อนบ้าน พ่อค้าแม่ค้า
ผู้รักสนุกและผู้ต้องการศึกษา เป็นต้น

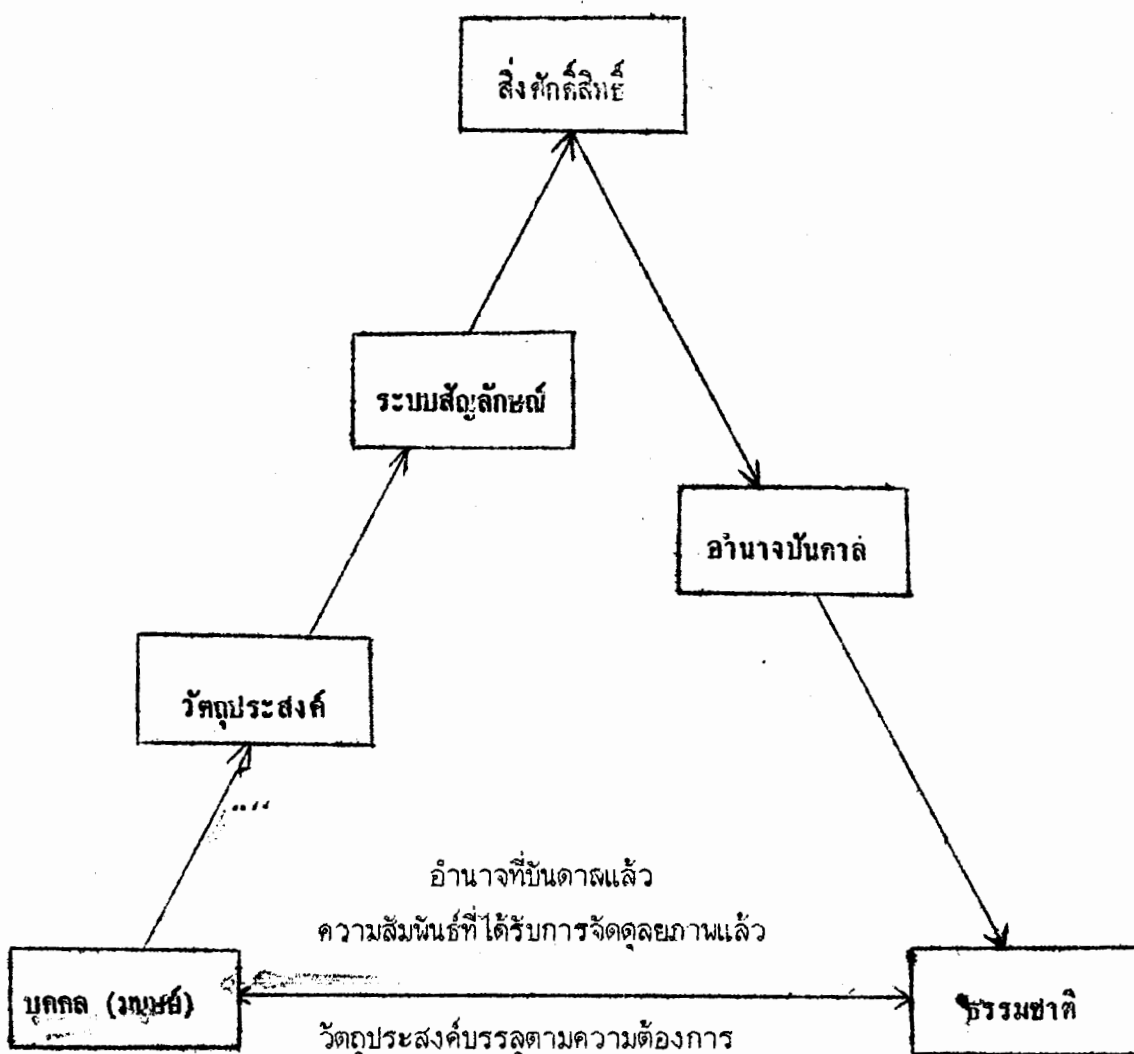
ลักษณะองค์ประกอบของความเชื่อทางศาสนาที่แสดงออกในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร
และความอุดมสมบูรณ์ทั้ง 4 ประการดังกล่าว สามารถสรุปให้ชัดเจนขึ้นในรูปของตารางได้ ดังนี้

องค์ประกอบของความเชื่อทางศาสนา

ที่แสดงออกในพิธีกรรมเกี่ยวกับ การ เกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของ ภาคน้ำเหนือ

1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์	ผี ผีบรรพบุรุษ ผีที่ควบคุมปัจจัยการผลิตโดยตรง ผีฝ่ายปกครอง	พุทธระตัมชวาบาน (ผีสมเด็จพระพรหมมณ) พระพุทธรูป เจ้า (รูป) พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ เจ้ากรรมนายเวร
2. วัตถุประสงค	เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้านการผลิต เช่น ปริมาณน้ำฝน แรงแงาน การป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเพิ่มผลผลิต รวมทั้งชีวิต นอการผลิต ได้แก่ การเจ็บป่วยไปป่วย	เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้านการผลิต เช่น ปริมาณน้ำฝน ความสดชื่น ผลสมบูรณ์ของพืชผล มีกลิ่นพืชทั้งโลกนี้โลกหน้า เสริมวัตถุประสงคในระบบความเชื่อแบบผี
3. ระบบสัญลักษณ์	เกี่ยวข้องกับสถานที่ เวลา อาหาร น้ำ วัตถุ พืช สัตว์ สี กิจกรรมเป็นขั้นตอนในรูปแบบของการกราบไหว้บูชา เรียกร่องให้ผู้อำนวยผลตามวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนเฉพาะกรณีเช่นสรวงหรือเลี้ยงผี กินเลี้ยง ละเล่นรื่นเริง การเลี้ยงผีจะเน้นการเซ่นสังเวยถวายชีวิต เลือดเนื้อของสัตว์	เกี่ยวข้องกับสถานที่ เวลา อาหาร น้ำ วัตถุ พืช สัตว์ สี กิจกรรมเป็นขั้นตอนในรูปแบบของการกราบไหว้บูชา อธิษฐาน หามัญให้ทาน รักษาศีล ฟังเทศน์(ธรรม) รับพร(ความภาคหวังในชีวิต) รดน้ำมนต์ไปป่า สะเดาะเคราะห์ สืบชะตา กินเลี้ยง ละเล่นรื่นเริง การมีเมตตากรมปฏิบัติและการเบียดเบียนชีวิตสัตว์อย่างจริงจัง
4. บุคคล	มีผู้ประกอบพิธีกรรมเพื่อรับผลของผีโดยตรง ผู้อำนวยพิธี ผู้อำนวยพิธีเป็นคนสามารถผสมพิธีเฉพาะสามารถติดต่อกับผีได้ เรียกว่า "ตั้งเซา" ผู้เซารวมพิธีไปคนแก่ ผู้ที่ผีได้รับผลโดยตรงจากภาคน้ำเหนือ	มีผู้ประกอบพิธีเพื่อรับผลของผีโดยตรง ผู้อำนวยพิธี เป็นพระสงฆ์และ/หรือชาวบ้านผู้มีความเป็นอาจารย์ผู้เซารวมพิธีเป็นใครก็ได้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการประกอบพิธีกรรม

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของระบบความเชื่อตั้งข้างต้นแล้วกล่าวได้ว่า ระบบความเชื่อถูกกำหนดขึ้น เพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมิได้สิ้นสุดลงเพียงการติดต่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติเท่านั้น แต่อาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติช่วยบันดาลอำนาจตามวัตถุประสงค์ของมนุษย์ที่ต้องการจัดคุณภาพความสัมพันธ์กับธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ของตน ผู้วิจัยขอเสนอภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบความเชื่อทางศาสนากับธรรมชาติและมนุษย์ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้นดังนี้

แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์กับธรรมชาติ

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่าคนเป็นผู้กระทำหรือเป็นฝ่ายกำหนดสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ตอบสนอง เจตน์เจานงในการดำรงอยู่ของตน นับแต่การเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม การกำหนดวัตถุประสงค์ในการ ประกอบพิธีกรรม การกำหนดระบบสัญลักษณ์ เพื่อการสื่อสารถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการเลือกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในระหว่างการประกอบพิธีกรรมจะมีสถานะเป็นผู้ "รับคำสั่งการ" ของคนไป "บันดาลอำนาจ" แก่ธรรมชาติ ให้ปรับตลยภาพในการอยู่ร่วมกับมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบระหว่างกันและกัน ลักษณะ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นบทบาทของระบบความเชื่อที่ว่าแท้จริงแล้วพิธีกรรม ก็คือ สื่อแห่ง เจตน์เจานงของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ และเป็นพันธะสัญญาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่ง เหนือธรรมชาติ และรวมกระทั่งมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และโดยพันธะสัญญาดังนี้เอง พิธีกรรม หรือระบบความเชื่อ เช่นนี้จึงมีบทบาทหน้าที่ต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ซึ่งผู้วิจัยจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์กับชีวิต

ทางเศรษฐกิจและสังคม

มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของสังคมหนึ่ง ๆ เป็นรูปการแสดงออก ซึ่งสัมพันธ์กับชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างแนบแน่น^๙ ลักษณะความสัมพันธ์ เช่นนี้ตามที่คณะของนักมานุษย- วิทยาล้านักหน้าที่นิยม (Functionalism) เรียกว่าการหน้าที่ (Functions) ซึ่งหมายถึง การ มีส่วนใดส่วนหนึ่งอำนวยความสะดวกให้ส่วนรวมทั้งหมดดำรงอยู่ได้^{๑๐} สถาบันศาสนาก็เป็นสถาบันหนึ่ง ในสังคม ดังนั้นย่อมมีการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับสถาบันอื่น ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของส่วนรวมทั้งหมด^{๑๐}

Brownislow Malinowsky นักมานุษยวิทยาล้านักหน้าที่นิยมกล่าวว่า ศาสนามีหน้าที่ ต่อชีวิตมนุษย์และสังคมมนุษย์ 4 ประการ ดังนี้^{๑๑}

1. หน้าที่ในการให้คำอธิบาย (explanatory functions)
2. หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating functions) แก่สถาบัน พื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของสังคม
3. หน้าที่ในการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่าได้ ไม่อาจควบคุมได้ (psychologically veinforcing) วิกฤตการณ์เหล่านี้อาจเป็นวิกฤตการณ์ ทางธรรมชาติหรือทางสังคมก็ได้ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของปัจเจกชน
4. หน้าที่ในการผนึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions)

อาศัยทฤษฎีการหน้าที่ดังกล่าวมาวิเคราะห์พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความ อุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ จะช่วยให้ทราบเหตุผลที่ทำให้พิธีกรรมหรือระบบความเชื่อทางศาสนา เช่นนี้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะแยกการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์กับ ชีวิตทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมตามลำดับ

ความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจ

ลักษณะความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจจะห่างพิศกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์กับสังคมชาวนาภาคเหนือกล่าวได้ว่า สอดคล้องกับทฤษฎีของมาลินเนอร์ล์ข้อ 2 คือ หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating functions) กล่าวคือ พิจารณาจากการวิเคราะห์ระบบความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวมาแล้วทำให้มองเห็นได้ชัดเจนว่าพิศกรรมเป็นรูปการแสดงออกของพลังแห่งเจตน์จำนงที่จะบรรลุผ่านสภาวะวิกฤตหรือป้องกันสภาวะอันอาจเป็นอันตรายต่อการผลิตในไร่นา เรือกสวนโดยการดึงพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชีวิตทั้งระดับปัจเจกบุคคลและชุมชน พิศกรรมจึงเป็นผลผลิตจากแรงขับเคลื่อนของความต้อการพื้นฐานหรือความจำเป็นทางชีววิทยานั้นคือความต้องการอาหารเลี้ยงชีพ¹² พิศกรรมจึงทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมชีวิตการทำมาหากินของชาวนาในสังคมภาคเหนือในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. หน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีทางการผลิต พิศกรรมถูกกำหนดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประดุงเทคนิควิทยาที่เสริมประสิทธิภาพของเครื่องมือและแนววิธีการผลิตในระบบการเกษตรกรรมดั้งเดิม กล่าวคือเป็นเครื่องมือควบคุมปริมาณน้ำฝน (พิธีแห่นางแมวขอฝน และพิธีกรรมปลาช่อน) ควบคุมปริมาณน้ำจากระบบชลประทานเหมืองฝาย (พิธีไหว้ผีฝาย) ป้องกันและปราบศัตรูพืช (พิธีแฮกนา) และเพิ่มผลผลิตให้บริบูรณ์ (พิธีเรียกขวัญข้าว) ดังตัวอย่างการวิเคราะห์ต่อไปนี้

ในพิธีแฮกนา ผู้ประกอบพิธีจะระบุไว้ในโวหารในขณะประกอบพิธีอย่างชัดเจนว่าขออย่าให้มีสัตว์จำพวก หนู แมลง เพลี้ย หนอน ทั้งหลายมากัดกินทำลายต้นข้าว และชาวนาบางคนก็ใช้คาถาต่าง ๆ เสกเป่าประกอบในพิธี หรือในพิธีแฮกนาของหมู่บ้านกู่แดงแบบดั้งเดิม ชาวนาจะใช้ตาแหลว¹³ ปักไว้กลางนาหรือล้อมทุ่งนาของตน เพื่อให้ทำหน้าที่ป้องกันสัตว์ร้ายและอันตรายต่าง ๆ มิให้มาเบียดเบียนข้าวในนาของตน และบางคนก็จะสีกคาถาชื่อว่า "แอ้งตายนอยาก" (อดอยาก) ลงบนหลังกระดองปู 2 ตัว แล้วปล่อยน้ำในนาไปเป็นการป้องกันมิให้ปูมากัดกินต้นข้าว

กรรมวิธีในการเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาภาคเหนือนั้นค่อนข้างสลับซับซ้อน ต้องผ่านกระบวนการใช้แรงงานหลายขั้นตอนกว่าจะได้ปริมาณข้าวเปลือกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นผลผลิตสุดท้ายอดในการเพาะปลูกข้าวและรอผลมาเป็นเวลากว่าครึ่งปี (ตามระบบการเพาะปลูกและชนิดพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) หรือ 3 เดือน (ด้วยกรรมวิธีเพาะปลูกและชนิดพันธุ์ข้าวสมัยใหม่) เมื่อข้าวแก่จัดจนได้ที่แล้วชาวนาก็จะใช้แรงคนและเด็วย เกี่ยวข้าวให้หลุดจากกอแล้วนำไปวางกองไว้บนตอพาง เพื่อตากแดดให้แห้ง โดยวางไว้ขนาดรวมเป็นพอนสำหรับ "ตี" (นวด) ได้ จากนั้นจึงใช้ดอกไม้ไผ่มัดรวมเป็นพอนขนไปกองรวมกันที่ลานนวดข้าว วิธีการนวดข้าวนั้นชาวนาบางคนก็อาศัยแรงควายช่วยเหยียบเมล็ดข้าวให้ร่วงหลุดจากรวงแต่ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ค้ำหินแล้วพาดลงกับพื้นหรือลงใน "ตุ้" (ภาชนะไม้ไผ่สานขนาดใหญ่ใช้สำหรับรองรับและบรรจุข้าวเปลือกขณะนวด) เมื่อนวดเสร็จ

แล้วก็จะใช้ "กำ" (พัด) พัดเศษฟางหรือข้าวสับออกจากกองข้าวเปลือก กระบวนการขั้นนี้เรียกว่า "หะข้าว" แล้วจึงขนข้าวเปลือกขึ้นไปบรรจุไว้ในยุ้งข้าว การขนข้าวก็ใช้วิธีทาหรือบรรจุกระสอบ หามไป หรือไม้ก็ขนถ่ายใส่เกวียน

กรรมวิธีการเก็บเกี่ยวเช่นนี้อาจทำให้สูญเสียข้าวไปจำนวนหนึ่ง ชาวนาจึงต้องการให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยการประกอบพิธีเรียกขวัญข้าว ซึ่งมีการใช้เครื่องมือเก็บเกี่ยวตามขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดจนถึงเชิญแม่ธรณีหรือบางที่ชาวบ้านเรียกว่า เจ้าแม่โกสุมมาช่วยเรียก "ขวัญ" ข้าวให้ติดตาม "ร่าง" ของข้าวไปอยู่ในยุ้งให้ครบ เพื่อจะได้ผลผลิตเต็มอัตราที่ควรจะได้ พิธีกรรมเรียกขวัญข้าวจึงทำหน้าที่ผลิตซ้ำกรรมวิธีเดิม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของเทคนิควิทยาที่เสริมประสิทธิภาพของเครื่องมือและแบบวิธีการผลิตในระบบเกษตรกรรม¹⁴

2. หน้าที่ในการควบคุมพลังงานในการผลิต การผลิตในระบบดั้งเดิมเป็นระบบที่พึ่งพาอาศัยแรงงานคนแรงงานสัตว์ โดยมีระบบเครื่องทุ่นมือเป็นเครื่องมือในการจัดสรรความสัมพันธ์ในการใช้แรงงาน และมีบรรพบุรุษมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการรวมตัวกันของเครือญาติในสายสกุลเดียวกัน พิธีไหว้ผีปู่ย่าและพี่น้องจึงไม่เพียงแต่จะถูกกำหนดขึ้น เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพชนเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เตือนบอกถึงเวลาที่ใกล้ถึงฤดูเพาะปลูกที่ทุกคนต้องร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังปรากฏในขั้นตอนต่าง ๆ ในระหว่างการประกอบพิธีพี่น้องผีเมืองซึ่งจำลองชีวิตการผลิตในรอบปีอย่างชัดเจน นับแต่การแต่งงานซึ่งหมายถึงการขยายวงศ์ญาติและเพิ่มพลังแรงงานมาจนถึงการไถหว่านการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว รวมกระทั่งการจัดพิธีกรรมเฉลิมฉลองหลังฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากนี้การที่ญาติ ๆ ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีได้ "กินเลี้ยง" ร่วมกันก็เป็นวิธีการหนึ่งที่พิธีกรรมได้ทำหน้าที่เป็นสิ่งเตือนใจให้รำลึกถึงการร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้กินได้ใช้ร่วมกันและจะต้องร่วมกันใช้แรงงานช่วยเหลือกันต่อไปอีก การผลิตจึงจะได้ผลสำเร็จซึ่งหมายถึงการอยู่รอดของวงศ์ญาติด้วย เช่นเดียวกับพิธีมีดมือรถไถ ซึ่งแสดงถึงความพยายามในการรักษาความสมานฉันท์ในหมู่แรงงานและหุ้นส่วน (ทุน) เครือญาติเดียวกัน

ทำนองเดียวกับพิธีไหว้ผีฝ่าย ก็เป็นเครื่องมือในการระดมแรงงานในการควบคุมดูแลและจัดสรรปริมาณน้ำเข้าไปหล่อเลี้ยงพืชผลในไร่นาของชาวนาในแต่ละหมู่บ้านที่รวมเป็นองค์กรรมใช้น้ำร่วมกัน ชาวนามีการจัดองค์กรการชลประทาน (เหมืองฝาย) อย่างเป็นระบบ¹⁵ ซึ่งระบบการชลประทานเหมืองฝายโดยราษฎรอย่างเป็นทางการเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการจัดสรรแบ่งปันน้ำและการระดมทรัพยากรและแรงงานจำนวนมากในการดูแลรักษาในแต่ละปีการผลิต ในอดีตหากฝายชำรุดเสียหายก็จำเป็นต้องใช้แรงงานคนและวัสดุ (ธรรมชาติ)

ก่อสร้างจำนวนมหาศาล "ผีผาย" จะมีบทบาทในการเรียกเจ้า (นอกจากความจำเป็นในฐานะที่ชาวนาเป็นผู้ใช้น้ำจากผาย) ชาวนาให้ร่วมรับผิดชอบในการซ่อมแซมแก้ไข และชาวนาก็จะจัดพิธีไหว้ผีผาย เพื่อขอความคุ้มครองในระหว่างการบำรุงซ่อมแซมและช่วยดูแลผายตลอดปีการผลิต

3. หน้าที่ในการเป็นสื่อสำแดงชัยในการเอาชนะวิกฤตการณ์และตอกย้ำบทบาทหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการบันดาลความอุดมสมบูรณ์

ต้นกำเนิดของพิธีกรรมการเฉลิมฉลองมาจากการได้รับความสำเร็จในการต่อสู้ของมนุษย์ เช่นเดียวกับที่ชาวนาภาคเหนือได้รับผลผลิตจากการบากบั่นต่อสู้กับธรรมชาติมาด้วยความยากลำบาก ชาวนาจึงรู้สึกว่าได้เป็นผู้ชนะ พิธีกรรมหลังจากการเก็บเกี่ยวจึงแสดงออกถึงเจตจำนงในการเฉลิมฉลองชัยชนะ ซึ่งทำให้ชาวนาได้ตระหนักและเชื่อมั่นในพลังอำนาจของตน ขณะเดียวกันก็ไม่ลืมว่าผลแห่งชัยชนะนั้นได้มาจากอำนาจเสริมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ตนผูกพันด้วย พิธีกรรมจึงแสดงให้เห็นเจตจำนงอีกด้านหนึ่ง คือ ความต้องการตอกย้ำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น (อันตนได้ "ดูแลตอบแทน" มาด้วยดี) ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนในปีการผลิตต่อไปอีก ดังเช่น พิธีทานข้าวใหม่ ช่วยให้ชาวนาได้แสดงออกถึงการสำนึกบุญคุณของพระรัตนตรัย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตลอดจนเทวดาอารักษ์และแม่ธรณี "ข้าวใหม่" คือ ผลผลิตที่ได้มาจากน้ำแรงของตนและการ "ดลบันดาล" ส่วนช่วยเหลือของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว พิธีนี้ใหม่ (สงกรานต์) เป็นเทศกาลแห่งการเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรอบปี องค์ประกอบของงานจึงซับซ้อนและมีช่วงเวลายาวนานที่สุดถึง 3 วัน หรือ 6 วัน การเฉลิมฉลองนั้นมีทั้งการบูชาวงสรวง การละเล่นและการกินการเที่ยว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการบูชาวงสรวงในพิธีกรรมนี้มีมากมายนับแต่ผีบรรพบุรุษ พระรัตนตรัย ผีเจ้าบ้าน เทวดาอารักษ์

แม้ในระหว่างรอการเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวนายังต้องการตอกย้ำถึงบทบาทการดูแลเอาใจใส่พืชผลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ในพิธีทานกัวยสลากชาวนาจะนำข้าวปลาอาหาร กลัวย อ้อย ผลไม้ ตามฤดูกาล มาอุทิศถวายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายโดยผ่านกระบวนการทาง "วัด" ซึ่งมีพระเป็นสื่อกลางและในระยะเวลาไล่เลี่ยกันอย่างต่อเนื่องจากเดือนอ้าย (ตุลาคม) ถึงเดือนยี่ (พฤศจิกายน) การประกอบพิธียี่เป็งก็เริ่มขึ้นอีก พิธีกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อปลดปล่อยเคราะห์ร้ายทั้งปวงในชีวิต และบูชาน้ำซึ่งได้หล่อเลี้ยงพืชผลให้เจริญงอกงาม ทั้งบูชาถึงบรรพบุรุษในกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย โดยการลอยเรือกาบปลีล่องไปตามกระแส น้ำ (ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระแทกแบบประเพณีในเมืองใหญ่แล้ว) เดือนยี่เป็งช่วงต้นฤดูน้ำลดซึ่งหมายถึงข้าวในนาองอกงามเต็มที่ รอการเก็บเกี่ยวในเวลาอีกไม่นาน จะเห็นว่าช่วงเวลาเช่นนี้เป็นช่วงแห่งการรอคอยที่มีความหมายยิ่งของชาวนา

และเมื่อใกล้จะถึงฤดูเพาะปลูกในปีการผลิตใหม่ ชาวนานักแคงก็จะทำพิธีไหว้ผีเจ้าบ้านเพื่อขอความคุ้มครองให้สมาชิกในหมู่บ้านมีความสงบสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและขอให้ไร่

นามีความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนขอให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ตามแต่แต่ละคนจะอธิษฐานเอาเอง

ความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคม

ลักษณะความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือกับสังคมชาวนาภาคเหนือ สอดคล้องกับทฤษฎีของมาลิแอร์ลิ่งข้อ 2. , ข้อ 4. ซึ่งเป็นหน้าที่ต่อระดับสังคมส่วนรวม และข้อ 3. ซึ่งเป็นหน้าที่ต่อระดับบุคคล ซึ่งจะแยกนำเสนอตามลำดับดังนี้

หน้าที่ต่อระดับสังคมส่วนรวม

1. หน้าที่ในการสนับสนุนอุดมการณ์อิสระและพึ่งตนเอง

หมู่บ้านในภาคเหนือนี้มีลักษณะเด่นที่ต้องการความเป็นอิสระจากภายนอก ดังจะเห็นได้จากลักษณะการจัดทำและใช้เหมืองฝายที่เป็นของหมู่บ้านเอง โดยไม่ได้พึ่งส่วนกลาง รวมทั้งความพยายามจัดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง¹⁰ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือก็เป็นวิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำหน้าที่สนับสนุนอุดมการณ์อิสระและพึ่งตนเอง ดังกล่าว นิจารณาจากโอกาสที่พิธีกรรมถูกกำหนดขึ้นปฏิบัติอันได้แก่ ช่วงก่อนการเพาะปลูกซึ่งชาวนาจำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับการเพาะปลูกในด้านต่าง ๆ นับแต่การเตรียมน้ำไปจนถึงการระดมแรงงาน ดังในพิธีแห่นางแมวขอฝน พิธีกรรมปลาช่อน ไหว้ผีฝาย พิธีไหว้ผีปู่ย่า พี่นผีเม็ง และพิธีแยกนา ซึ่งได้กล่าวมาแล้วว่าหลายพิธีกรรมถูกกำหนดขึ้นมาเป็นสิ่งแทนเทคโนโลยีการผลิต นอกจากนี้ชาวนายังประกอบพิธีไหว้ผีเจ้าบ้าน เพื่อคุ้มครองและอำนวยความสะดวกความอุดมสมบูรณ์ ความอยู่ดีมีสุข ในการดำเนินชีวิตของตนอีกด้วย

เมื่อการเพาะปลูกเสร็จสิ้นลง, ชาวนายังคงดูแลเอาใจใส่พืชผลของตนเอง ด้วยตนเอง และอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องเสริมแรงอีกด้านหนึ่ง ในพิธีทานก๋วยสลากเป็นการอุทิศถวายข้าวปลาอาหารและน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตไปยังพระรัตนตรัย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ รวมถึง "เจ้ากรรมนายเวร" และ "เทวดาอารักษ์" ผู้มีอำนาจดลบันดาลความเป็นไปแห่งชีวิตตน เพื่อให้ตนได้อยู่ดีมีสุข ซึ่งย่อมเกิดจากการได้ผลผลิตบริบูรณ์นั้นเอง พิธีขี้เป็งก็เป็นการบังคับปลดปล่อยเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ให้ไหลเลยไปกับน้ำ และเป็นการขอบคุณพลังน้ำที่ได้หล่อเลี้ยงพืชผลให้งอกงาม การลอยโคมขึ้นบนท้องฟ้าในพิธีดังกล่าว ด้านหนึ่งชาวบ้านอาจจะเชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าบนสวรรค์ แต่อีกด้านหนึ่งน่าจะหมายถึงการสื่อสารกับฝนฟ้าอากาศที่มอบความ

อุดมสมบูรณ์ให้ เช่นเดียวกับน้ำ และภายหลังการเก็บเกี่ยวชาวนาก็ยังคงประกอบพิธีกรรมรูปแบบ
ต่าง ๆ ซึ่งหลายลักษณะและต่างวัตถุประสงค์ตั้งได้กล่าวในหัวข้ออื่น ๆ แล้วในบทเดียวกันนี้

กล่าวได้ว่าการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ชี้ให้เห็นถึง
ความพยายามของชาวนาภาคเหนือในการที่จะป้องกัน ขจัดปัญหาอันจะส่งผลกระทบต่อชีวิตการผลัด
ของตนตลอดปีการผลัด การเรียกร้องพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งดูเหมือนเป็นพลังภายใน
นอก แต่ก็ เป็นพลังที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากชีวิตของเขา หาใช่การ "พึ่งพา" โดย
สูญเสียความเป็นอิสระไม่ หากกลับเป็นวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจของตนเองให้สูงขึ้นเพื่อความ
สำเร็จในการมีวิถีชีวิตที่ดี โดยปราศจากการพึ่งพาอำนาจจากองค์กรอื่นนอกชุมชน ดังที่ จิตร
ภูมิศักดิ์ กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นการ "บงการ" มิใช่การ "วิงวอน"¹⁷ แม้ในปัจจุบันระบบการ
ชลประทานจะได้รับอิทธิพลจากองค์กรอำนาจส่วนกลาง แต่ก็เกิดขึ้นในรูปลักษณะที่สิทธิประโยชน์
ได้มาจากพลังอำนาจการต่อรองมาได้เองระหว่างองค์กรชาวนาในระบบเหมืองฝายและระบบการ
เมืองสมัยใหม่ ซึ่งพิธีกรรม (ไหว้ผีฝาย) ก็มีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สิทธิประโยชน์ที่ได้มานั้น เป็นสิทธิประโยชน์ที่ชาวนาพึ่งพิงได้จากรัฐ โดยแท้

2. บทบาทในการนิเทศส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าเป็นเอกภาพ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือมีบทบาทในการทำให้
เกิดความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ทั้งในลักษณะที่เป็นข้อยึดถือปฏิบัติร่วมเหมือน ๆ กัน และ
บทบาทในการลดความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งบทบาทหน้าที่ทั้ง 2 ประการดังกล่าวเป็นการสนับสนุน
ส่งเสริม ให้สังคมมีบูรณภาพนั่นเอง

พิธีกรรมเป็นข้อยึดถือปฏิบัติร่วมเหมือน ๆ กัน ย่อมทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความ
รู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพราะได้ประพฤติปฏิบัติตามขนบประเพณี นับแต่พิธีกรรมระดับบุคคล
ไปจนถึงพิธีกรรมระดับชุมชน ชาวนาทำพิธีแยกนาเพื่อป้องกันศัตรูพืชและให้ได้ผลผลิตปริมาณมาก
และในขณะเดียวกันก็สบายใจเมื่อรู้สึกว่าได้กระทำการประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับเพื่อนบ้าน
คนอื่น ๆ เมื่อถึงเทศกาลทานข้าวใหม่ ทานก๋วยสลาก ไหว้ผีเจ้าบ้าน ฯลฯ ชาวนานักทุกคนจะต้อง
เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมไม่โดยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อมิให้ตนเองเป็น "คนแปลกปลอม" ใน
สังคม

พิธีกรรมช่วยลดความขัดแย้งในสังคม ในสังคมกสิกรรมถือว่าความขัดแย้งนำมาซึ่ง
ภัยพิบัติ สมาชิกในชุมชนจึงพยายามที่จะขจัดความขัดแย้งนั้นเสีย พิธีไหว้ผีฝายมีบทบาทอย่างสำคัญ
ในการลดความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันน้ำ¹⁸ เข้าหล่อเลี้ยงพืชผลในเรือสวนไรนา หมู่บ้านทุก
หมู่บ้านในพื้นที่รับน้ำจากเหมืองฝายจะมีตัวแทนเข้าร่วมในองค์กรเหมืองฝาย และเป็นตัวแทนหมู่

บ้านในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ฝ่ายจะได้รับ การสถาปนาให้เป็นสักขีพยานในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ชาวนาทุกคนต่างมีส่วนในการดูแลรักษาฝ่ายและมีสิทธิ์อย่างเสมอหน้ากัน ในอันที่จะได้รับผลประโยชน์จากเหมืองฝ่ายร่วมกัน

พิธีไหว้ผีป่าและผีอนผีเมือง ก็สนับสนุนให้มีการกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งไปในตัว เพราะพิธีจะประกอบขึ้นเพียงปีละครั้ง หรือเฉพาะปีอนผีเมืองนั้น อาจจะต้องใช้เวลาการประกอบพิธีห่างออกไปอีก จึงเป็นโอกาสที่วงศ์ญาติจะต้องเข้าร่วม หรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ายังมีการถือเป็นที่ เป็นน้อง เกี่ยวข้องกันอยู่ และในที่สุดข้อขุ่นข้องหมองใจที่เคยมีก็จะถูกลบกลบลืมกันไปเพราะ "เห็นแก่ความเป็นญาติพี่น้องกัน"

พิธีมัดมือรถไถ ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกิดขึ้นใหม่สืบเนื่องมาจากพิธีมัดมือควาย (เรียกขวัญควาย) ก็มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติที่ร่วมทุนร่วมแรงกันด้วยรถไถคันเดียวกัน ในพิธีกรรมทุกคนก็ได้ร่วมมือกันเช่นเดียวกับพิธีกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมระดับเครือญาตินี้กล่าวได้ว่าเป็นภาพของการตอกย้ำระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันในหมู่วงศ์สกุล

การที่ชาวบ้านได้มีการยึดถือปฏิบัติในสิ่งเดียวกัน มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน ทั้งที่เริ่มจากบุคคลไปถึงระดับเครือญาติและระดับชุมชนดังกล่าวย่อมทำให้สมาชิกในชุมชนเดียวกันตระหนักรู้ในความมีเอกลักษณ์ร่วมกันทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดจนมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ร่วมกันนั้น ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยประสานส่วนต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่นและมีพลังสืบเนื่องต่อไปได้แม้ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลวัฒนธรรมสมัยใหม่ เช่นในปัจจุบัน

นอกจากพิธีกรรมจะส่งเสริมให้ชุมชนระดับหมู่บ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้านต่อหมู่บ้านและเชื่อมโยงหมู่บ้านเข้ากับศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมใหญ่อีกด้วย มีผู้กล่าวว่า¹⁹ ในสมัยที่เมืองเชียงใหม่ยังมีผู้ครองนครซึ่งเป็นระยะก่อนที่กรุงเทพฯ จะขยายอำนาจเข้าไปควบคุมโดยตรงอย่างจริงจัง (การรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยเข้าสู่ส่วนกลาง 2427-2476) เจ้าเมืองจะต้องเป็นผู้อำนาจการเช่นสำรวจผีหรืออารักษ์เมืองคือ "เจ้าหลวงคำแดง" ซึ่งถือว่าเป็นผีสูงสุด และในการเช่นล้างเวทย์จะกระทำอย่างใหญ่โตบรรดาผีอื่น ๆ ทั้งหลายเหล่าในขอบเขตอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของเชียงใหม่ก็จะไปร่วมชุมนุมด้วย ในหมู่บ้านกู่แดงก็มีวิหารนับถือผีเจ้าบ้านซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของบรรดาผีที่ได้เข้าตั้งรกรากอยู่แต่แรกซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่ทุกหมู่บ้านในภาคเหนือ²⁰ และเชื่อว่าเจ้าบ้านองค์นี้ชื่อ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" ซึ่งหากพิจารณาโครงสร้างการดำรงอยู่ของระบบความเชื่อนี้ก็จะสอดคล้องกับข้อเสนอของฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่ว่าผีเจ้าก็มีการจัดลำดับอาณาเขต

ปกครองและเมืองอื่นจะต้องขึ้นกับศูนย์กลางอำนาจ ดังนั้นหมู่บ้านจึงน่าจะเป็นลำดับขั้นสุดท้ายของอำนาจศูนย์กลางอาณาจักร ด้วยลักษณะการดำรงอยู่ของโครงสร้างนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับข้อสรุปของฉลาดชาย รมิตานนท์²¹ที่ว่า "เพื่อให้การรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง การปกครอง การรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพ ทางฝ่ายศูนย์กลางจะต้องรวมศูนย์อำนาจทางความเชื่อหรือระบบศาสนาของผู้คนในอาณาจักรที่อาจมีความแตกต่างกันให้เข้ามาอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อใหญ่ที่เป็นเอกภาพ โดยมีศูนย์กลางนี้ทุกด้านอยู่ในการควบคุมของเมืองศูนย์กลาง"²² และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านกุ่มแดง ซึ่ง (น่าจะ) มีลักษณะทางชาติพันธุ์แตกต่างจากกลุ่มคนเมืองในลานนา²³

หน้าที่ต่อระดับบุคคล

เมื่อพิจารณาจากข้อสรุปของมาลินีอว์ลส์ข้อ 3. หน้าที่ในการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่มีมนุษย์รู้สึกว่าจะตนเองไม่อาจควบคุมได้ก็พบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือมีบทบาททางจิตวิทยาดังกล่าวข้างต้นต่อไปจะแจกบุคคลดังนี้

1. พิธีกรรมช่วยรักษาความเจ็บป่วย ในหมู่บ้านกุ่มแดงชาวบ้านจะจัดพิธีฟ้อนผีเม็งขึ้นเพื่อแก้บนผีปู่ย่า เมื่อผู้เจ็บป่วยแล้วหายหลังจากได้ไปทำพิธีบนไว้ ผู้ให้ข้อมูล²⁴เล่าว่าตนเองมีอาการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุแน่ชัดมานานหลายเดือนคือ มีอาการปวดตามข้อตามกระดูก เบื่ออาหาร อ่อนเพลียและบวมตามร่างกายไปรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันจากโรงพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งแพทย์จีน แพทย์แผนโบราณ แล้วก็ไม่ได้ขึ้นจึงกลับมาอยู่กับบ้าน วันหนึ่งหลานสาวคนหนึ่งก็มีอาการ "ผีเข้า" แจ้งว่าตนเองเป็นผีปู่ย่า กล่าวโทษว่าผู้ให้ข้อมูลไม่เคยจัดงานฉลองสนุกสนาน (ฟ้อนผี) ให้เลย ตนจึงลงโทษให้ไม่สบาย ถ้าหากสัญญาว่าจะจัดพิธีฟ้อนผีเม็งให้ผู้ให้ข้อมูลก็หายป่วย ผู้ให้ข้อมูลจึงทำพิธีบน หลังจากนั้นวิญญาณปู่ย่าก็เข้าทรงคนเดิมอีกบอกว่าผู้ให้ข้อมูลจะหายป่วย โดยตนเองจะรักษาให้หลังจากนั้นผู้ให้ข้อมูลก็หายป่วย จึงจัดพิธีฟ้อนผีเม็งขึ้นเพื่ออุทิศถวายเป็นการให้โอกาสวิญญาณบรรพบุรุษได้ร่วมสนุกสนานบันเทิงและผู้ให้ข้อมูลก็สบายใจด้วย

เกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ วินัย บำรุงราช²⁵ ซึ่งได้ศึกษามาก่อนกล่าวว่า เหตุผลของการฟ้อนผีเม็งนั้น เพราะทำกันมาหลายชั่วอายุคนและชาวบ้านก็ถือว่า เมื่อมีการฟ้อนผีแล้วก็จะสบายใจ เกิดกำลังใจในการทำงาน หากไม่มีการฟ้อนผีถือว่าเป็นความผิดทางใจอย่างมหันต์และว่าผลสะท้อนจากการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามวิธีรอยเดิม จะทำให้บุคคลและคนในครอบครัวกระวนกระวายใจในการดำรงชีวิต ทำมาหากินผิดเคื่องและเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เป็นเนือง

2. พิธีกรรมช่วยให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายความวิตกกังวลและดำรงชีวิตอย่างมีความหวัง ความกังวลของมนุษย์ต่อฤดูกาลผลิตใหม่มีอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องน้ำว่าจะมีปริมาณ

หรือไม่ การประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงมักปรากฏในช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูก การไหว้ผีผาย ผี
เจ้าบ้าน การแห่นางแมวขอฝน การฟังธรรมปลาช่อน ฯลฯ จึงช่วยให้ชาวบ้านคลายความวิตก
กังวลหรือลดความตึงเครียดได้ระดับหนึ่ง เพราะอย่างน้อยก็มีความหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนในไม่
ช้า พิธีกรรมจะทำหน้าที่ให้กำลังใจให้ความหวังในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นและคาดกำหนดหรือควบคุมไม่ได้

นอกจากนี้พิธีกรรมที่ให้ออกาสชาวบ้านได้ทำบุญให้ทาน โดยผ่านพิธีกรรมทางพุทธ-
ศาสนา ยังช่วยให้ชาวบ้านมีความมั่นใจว่าตนจะได้มีชีวิตอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในโลกหน้าอีกด้วย
เพราะการทำบุญคือการเตรียมปัจจัยไว้ให้ตนเองล่วงหน้าในระบบความเชื่อของชาวบ้าน

แม้การเพาะปลูกจะเสร็จสิ้นลงด้วยน้ำมือน้ำฝนน้ำแรงของตนเอง แต่ก็ดูเหมือนว่าระดับ
เทคนิควิธีในการเพาะปลูกที่ตนใช้และสภาพดินฟ้าอากาศยังไม่อาจให้ความมั่นใจแก่ชาวนาได้ ดังนั้น
พวกเขาจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อตอกย้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถืออีกครั้ง โดยเฉพาะวิญญาณในสาย
ตระกูล โดยการสื่อสารผ่านพิธีทานก้วยสลากยี่เป็งเป็นต้น จนกระทั่งเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วไม่ว่า
จะได้มากหรือได้น้อยพวกเขาจะทำพิธีเพื่อเป็นการขอบคุณและเฉลิมฉลองความสำเร็จจากการ
ผลิตในปีนั้น ๆ นอกจากนี้พิธีกรรมยังช่วยให้พลังใจผ่อนคลายความเครียดในด้านความสนุกสนาน
บันเทิงด้วย แม้ว่าจะไม่ปรากฏในทุกในพิธีกรรมในปัจจุบันก็ตาม แต่เป็นที่เห็นได้ชัดว่าแทบจะทุกพิธี-
กรรมมีการกินเลี้ยงสังสรรค์ร่วมกัน และบางพิธีกรรมก็มีการร้องรำทำเพลงหรือมีมหรสพประกอบ
ด้วยหน้าที่เช่นนี้ย่อมทำให้ชาวนาได้มีโอกาสผ่อนคลายความตึงเครียดเห็นดเห็นน้อยจากหน้าที่การงาน
ในชีวิตประจำวัน จึงกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ ได้ทำหน้าที่
บำบัดความหวังพลังใจและช่วยผ่อนคลายความเครียดกังวลแก่ชาวนาได้ตลอดปีในแง่การรอคอยผล
จากการผลิตของตน โดยชาวนามักจะพูดว่า "ได้เี่ยะตามฮืดตามฮ้อยแล้วกันแล้วใจ สบายใจละ"
(ได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีแล้วก็วางใจ สบายใจแล้ว)

การเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่อง

หมู่บ้านกู่แดงมิได้ดำรงอย่างอิสระจากสิ่งค้ำใหญ่ เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาค
เหนือ เมื่อโครงสร้างสังคมใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงก็ย่อมส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านด้วย หมู่บ้านกู่แดง
เป็นหมู่บ้านที่ได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมจากภายนอก
หมู่บ้านกู่แดงจึงเป็นหมู่บ้านที่ประชากรมีอาชีพที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากอาชีพทำการเกษตร
ซึ่งยังเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ เพราะความต้องการเงินตราสำหรับซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค
สมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็เป็นหมู่บ้านที่ได้รับข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ จากภายนอกโดยสื่อมวลชนสมัยใหม่
ซึ่งมีจำนวนมากภายในหมู่บ้าน ประกอบกับระดับการศึกษาจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ของผู้คนใน
หมู่บ้านก็สูงขึ้น กระจายได้มากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนในหมู่บ้าน ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นกระแส

วัฒนธรรมจากภายนอกดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในหมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้แต่ในส่วนที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตอย่างแนบแน่นอันได้แก่ ระบบความเชื่อซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ลักษณะความเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้าน กู่แดงจำนวน 15 พิธีกรรม ผู้วิจัยพบว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสังคมใหญ่ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์ประกอบของพิธีกรรมหรือระบบความเชื่ออย่างค่อยเป็นค่อยไป นอสรุปได้ดังนี้

1. การลดหย่อนวิถีปฏิบัติ

ในพิธีพื้อนผีเมื่อก่อนนั้นมีการจำกัดผู้เข้าร่วมพิธีให้มีแต่เฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องและเป็นเครือญาติเท่านั้น แต่ในปัจจุบันกลับเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกหลายสกุลเข้าร่วม "พื้อนผี" ด้วยได้ โดยมากก็มักเป็นคนหนุ่มสาว ซึ่งอยู่ในวัยศึกษาคณะน้องรักสนุก นอกจากนี้ยังมีการดื่มสุรามินเมาในระหว่างพื้อนผีได้ด้วย

ในพิธีไหว้ผีผ่าย แต่สมัยเดิมใช้วิธีจุดลากว้าวควายเข้าไปฆ่าสังเวทในพิธีกรรมและใช้เลือดเนื้อของมันประกอบเป็นอาหารเช่นสังเวททั้งหมด แต่ในปัจจุบันกลับ "ลด" ปริมาณเนื้อสัตว์ลงเหลือเพียงการใช้หมู 1 ตัว เป็นหมูที่ถูกฆ่าชำแหละอวัยวะส่วนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้วและมีเจ้าหน้าที่ในตลาดสด ลักษณะของ "หมู 1 ตัว" ดังกล่าวนั้นชาวบ้านใช้เพียงอวัยวะส่วนสำคัญ ๆ ที่แสดงลักษณะ "ตัวหมู" ได้เท่านั้น ได้แก่ ส่วนที่เป็นหัวหมู เลือด เนื้อ หนั๋ง เครื่องใน ซาท่อนล่าง ตอกกับเท้า 4 ข้าง และหาง แล้วนำมาประกอบอาหารในบริเวณพิธีคล้ายแบบเดิม เวลาเช่นสังเวทผี จะนำส่วนหัวซึ่งต้มสุกเปื่อยดีแล้วไปถวายทั้งหัวไม่มีการชำแหละแต่อย่างใด นอกจากนั้นก็เป็นการประกอบสำรับแล้วจากอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของหมู วิธีการเช่นนี้นักมานุษยวิทยาบางคนกล่าวว่าเป็นการเอาชนะทางปัญญา คือ "ลวง" หรือ "ต้ม" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการ "ต่อรอง" วิธีหนึ่ง^{๕๐}

2. การเสื่อมสลายและการเกิดขึ้นใหม่

ขณะนี้ชาวนาในหมู่บ้านกู่แดง มีการประกอบพิธีมัดมือควายหรือลู่ขวัญควาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อขอขมาและปลอบขวัญควาย เนื่องมาจากการที่เจ้าของได้ใช้งานหนัก ทั้งดำทอทุบตีในระหว่างไถนา จึงเกรงว่าควายจะโกรธแค้นพยายามถึงกับสาบแช่งเจ้าของมิให้อยู่เย็นเป็นสุข ข้าวกล้าในนาอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นจึงมีการมอบหญ้า ข้าวสุก ไข่ต้ม กล้วยอ้อย น้ำ และดอกไม้ธูปเทียนให้ควายพร้อมทั้งกล่าวคำ เรียกขวัญควาย ซึ่งเคยทำแบบที่มีลักษณะเป็นร้อยกรองแบบลานนาและโวหารส่วนตัวธรรมดาสั้น ๆ สื่อความหมายหลักในลักษณะ

เดียวกัน ในปัจจุบันเมื่อเลิกใช้ควายไถนาเปลี่ยนมาใช้รถไถแทน และได้มาด้วยการลงหุ้นกันซื้อในระหว่างเครือญาติมีการผลิตเปลี่ยนช่วยเหลือกันไถนาด้วยรถไถคันเดียวกัน ครั้นเมื่อเสร็จภาระกิจการปลูกข้าวเรียบร้อยแล้ว จึงได้มีการจัดพิธีมัดมือรถไถขึ้น ลักษณะของพิธีกรรมคล้ายคลึงกับมัดมือควายต่างกันที่การใช้ด้ายสายสิญจน์มัดมือนั้น ถ้าเป็นควายก็จะผูกที่ปลายเขา 2 ข้าง แต่สำหรับรถไถใช้ผูกที่พวงมาลัยรถ ข้าวของเครื่อง เช่นนี้จะนำไปวางไว้ที่ด้านหน้ารถบนส่วนที่เป็นเครื่องจักร จากการสัมภาษณ์ทราบว่า ผู้ประกอบพิธีร่วมกันจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นเพื่อเป็นการขอขมาและให้ภัยทั้งกันและกันในหมู่วงศ์ญาติที่ทำงานร่วมกัน จะได้มีความรักปรองดองและร่วมมือร่วมแรงกันในปีการผลิตต่อไป ถ้อยคำที่กล่าวในพิธีก็มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว

พิธีกรรมที่เสื่อมสลายไม่มีการปฏิบัติอีกเลยและไม่มีการฟื้นคืนในลักษณะสืบเนื่องทดแทนดังกรณีข้างต้นอีก คือ พิธีกรรมในรูปของการละเล่น 3 พิธีกรรม ได้แก่ ฝืนางตั้ง ฝืนะกวก และฝืนักองแก้ง พิธีกรรมดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องทำการผลิตในวิธีการผลิตแบบเดิมทั้งสิ้น กล่าวคือ กระดังที่ใช้สำหรับผัดข้าวในกระบวนการสีข้าวแบบพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันแทบหาที่เห็นไม่ได้แล้ว เพราะอาศัยใช้บริการจากโรงสีข้าวภายในหมู่บ้าน ฝืนะกวก คืออุปกรณ์ปั่นด้ายชนิดหนึ่ง ปัจจุบันหมดหน้าที่ลงแล้วเช่นกัน ส่วนก้องแก้ง เป็นส่วนประกอบสำคัญของขย และเนื่องจากปัจจุบันไม่มีแหล่งน้ำให้ชาวบ้านได้ใช้ขยเพื่อจับปลาอีกต่อไป พิธีกรรมเพื่อการบวงสรวงฝืนะกวกก็หมดหน้าที่ตามไปด้วย

3. การหย่อนคลายความเชื่อถือ

ในหมู่บ้านกุ่มแดง ปัจจุบันผู้ประกอบการอาชีพทำไร่ทำนาลดลงหันไปประกอบอาชีพนอกชีวิตการเกษตรกันมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมจึงลดลงตามไปด้วย โดยเฉพาะในคนวัยหนุ่มสาว แต่ยังคงมีส่วนร่วมในบางพิธีกรรมเท่าที่โอกาสอำนวย โดยเฉพาะเวลาที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานประจำของตน และส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาทางด้านความเชื่อศรัทธาและวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม โดยมากคนวัยหนุ่มสาวจะไม่ทราบและไม่สนใจวัตถุประสงค์สูงสุดของการประกอบพิธีกรรม แต่ที่ทำเนื่องจากทำตามแบบที่ผู้ใหญ่ทำ ๆ กันมาเป็นประเพณี ถ้าไม่ทำก็จะถูกครหาติฉิน หรืออย่างกรณีพี่น้องผู้เม็งก็ไปร่วมเพราะความอยากรู้อยากเห็นและความสนุกสนาน เป็นต้น

4. การเปลี่ยนแปลงหน้าที่

เมื่อพิธีมัดมือควายเสื่อมสลายไปเปลี่ยนแปลงมาเป็นพิธีมัดมือรถไถ ได้ทำให้หน้าที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย จากที่พิธีมัดมือควายเคยทำหน้าที่ควบคุมแรงงานไถในการผลิตโดยใช้พิธีกรรม

เป็นเครื่องปลูกปลอบสัตว์ เปลี่ยนมาเป็นหน้าที่ในการกระชับความสัมพันธ์หรือสามัคคีแรงงานในหมู่
เครือญาติโดยพิธีมัดมือธาไถ

พิธีกรรมบางชนิดได้ปรับเปลี่ยนจากการมีหน้าที่โดยตรงเพียงประการเดียว มามีหน้าที่
แฉกแฉงด้วย ดังเช่นพิธีไหว้ผีผายในปีปัจจุบันจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางการเมืองด้วย ดังได้กล่าว
มาในบทก่อนแล้วว่า ในพิธีไหว้ผีผายประจำปี จะมีนักการเมืองระดับประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธี
ด้วย ทั้งนี้เพื่อหาเสียงสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคตน เนื่องจากเห็นว่ากลุ่มบุคคลผู้มา
ประกอบพิธีและโดยเฉพาะผู้นำกลุ่มและผู้อำนวยพิธีล้วนเป็นตัวแทนชาวบ้านที่ได้รับความไว้วางใจ
และมีอำนาจในการจัดสรรแบ่งปันการใช้น้ำ ซึ่งกล่าวว่าเป็นบทบาทสำคัญและได้รับการยอมรับจาก
ชาวบ้านสูงยิ่งกว่าตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากการสัมภาษณ์ผู้นำเหล่านี้ได้รับการยืนยันว่าพรรค
การเมืองที่มาหาเสียงดังกล่าวได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือโครงการเหมืองฝายนี้ด้วย ดังเช่นในปี
2530 ที่ผายแห่งนี้ชำรุดเนื่องจากเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนราษฎรจากพรรคที่
เข้ามาหาเสียงนี้ได้จัดการติดต่อขอขบประมาณจากรัฐบาลเป็นค่าซ่อมแซมฝายเป็นเงินสามแสนบาท
แต่มอบให้กรมชลประทานเป็นผู้ดำเนินการซ่อมแซม

สาเหตุของความเปลี่ยนแปลง

การลดหย่อนวิธีปฏิบัติตามขั้นตอนของพิธีกรรมแบบเดิมและการเปลี่ยนแปลงในลักษณะ
อื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น มีสาเหตุสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการให้ขนาดของงาน "ใหญ่โต" ขึ้น เพื่อจะได้เพิ่มความสนุกสนานรื่น
มากยิ่งขึ้น ดังกรณีฟ้อนผีเม็ง ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้มีวิญญูณบรรพบุรุษได้มาฉลองรื่นเริง นับว่า
เป็นการปรับเปลี่ยน เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์โดยตรงของการประกอบพิธีกรรม

2. ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจ พวกเขาต้องการประหยัด
ค่าใช้จ่ายเช่น พิธีทานกัวยสลดคนแต่บอกกล่าวคนมาน้อยเพื่อจะได้ประหยัดค่าต้อนรับเลี้ยงดูแขกผู้มา
ร่วมงาน ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์เดิมกระทบกระเทือนอยู่บ้าง ในแง่ที่แบบเดิมนั้นต้องการให้คนมาร่วม
ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะเป็นการตอกย้ำและกระชับความสัมพันธ์กันที่ญาติมิตร และเมื่อมี
"แขก" ผู้ไปร่วมชาติความลำบากในเรื่องการมาร่วมบริจาคทำบุญ เจ้าของงานจึงจำเป็นต้องปรับ
เปลี่ยนเพื่อลดความลำบากสิ้นเปลืองของตน การเปลี่ยนแปลงการสังเวชชีวิตสัตว์เป็น ๆ ในพิธี
ไหว้ผีผายก็เนื่องมาจากความต้องการประหยัด เพราะราคาวัวควายแพงขึ้นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง
จะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน

3. ความขาดแคลนวัสดุและต้องการลดความยุ่งยาก เช่นการเปลี่ยนแปลงโดยการลดข้อลักษณะวัตถุสัญลักษณ์ในพิธีกรรม เช่น พิธีแยกนาที่ชาวบ้านเลิกทำ "ก้างข้าวแอก" เพราะไม้ไผ่หายากและราคาแพงในปัจจุบัน หรือในพิธียี่เป็งที่ชาวบ้านลดการใช้ต้นอ้อยแต่ซุ่มประตูบ้าน ก็เพราะต้นอ้อยหายากในหมู่บ้าน ในขณะที่กระดาษสีรุ้งเป็นสิ่งหาได้ง่ายและสะดวกกว่า

การใช้ต้นกล้วยทำแพลงปัจจัยไปไหว้ผีเม็งในพิธียี่เป็ง ก็กลายเป็นความยุ่งยากและสิ้นเปลืองด้วย เพราะหมู่บ้านอยู่ไกลจากแม่น้ำถึง 1 กิโลเมตร (และความเชื่อถือก็หย่อนคลายเป็นด้วย) และต้นกล้วยก็เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้จากการตัดใบตองไปจำหน่ายให้ชาวบ้านด้วยการตัดต้นกล้วยจำนวนมากจึงเท่ากับเป็นการลดรายได้ด้วย

4. การเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลักษณะการประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลง เช่น การที่นักการเมืองเข้าไปหาเสียงจากพิธีกรรมไหว้ผีผาย

5. วิธีการผลิตเปลี่ยนแปลง ชาวนาเปลี่ยนวิธีการไถนาจากการใช้แรงงานสัตว์มาเป็นการใช้รถไถขนาดเล็กแทน แต่กรณีที่มีการใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชแล้วก็ยังมีการทำพิธี "วางควัก" แยกนาอยู่ นอกจากนี้ชาวบ้านได้หันไปประกอบอาชีพนอกจากการเกษตรมากขึ้น

6. ระดับการศึกษาและความคิดวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ มีผลต่อการรับรู้และความเชื่อของเยาวชนในหมู่บ้าน จึงมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมประกอบพิธีน้อยลง และเพราะความไม่เข้าใจพิธีกรรมอย่างถ่องแท้และถูกต้อง

ความสืบเนื่องของพิธีกรรมที่ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงมาหลายลักษณะดังกล่าวข้างต้น เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความพยายามในการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับชีวิตสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะที่สืบเนื่องก็ยิ่งปรากฏอยู่มากกว่าส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะมีบางพิธีกรรมที่หมดหน้าที่ลงอย่างสิ้นเชิงทั้งนี้เพราะไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในปัจจุบันอีกต่อไป ถ้าเปรียบเทียบกับการเล่นเด็กก็จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมมีอัตราเร่งน้อยกว่ามาก เพราะพิธีกรรมมีการสืกร่อนอย่างค่อยเป็นค่อยไป และกล่าวได้ว่าที่พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ยังคงดำรงอยู่ได้ค่อนข้างเหนียวแน่นก็เพราะยังทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทั้งชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้มากอยู่นั่นเอง

บทส่งท้าย

ผลการศึกษานิติกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือช่วยให้มองเห็นได้ว่า นิติกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ ลอย ๆ ไร้ความหมาย แต่หากเกิดขึ้นอย่างมีความหมาย มีวัตถุประสงค์และคุณค่าใช้สอยแก่ชุมชนอย่างชัดเจน เพราะนิติกรรมประเภทนี้เป็นผลผลิตมาจากชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยตรง ทั้งยังช่วยให้เข้าใจถึงระบบความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝันปรารถนา และระบบคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมได้ตั้งจะกล่าวถึงต่อไป

การประกอบนิติกรรมเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนดาดฟ้าอำนาจควบคุมธรรมชาตินั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วชาวบ้านรู้และเข้าใจธรรมชาติ และในระบบความคิดหรือโลกทัศน์ของชาวบ้านนั้นน่าจะไม่มีแบ่งแยกสรรพสิ่งออกเป็นธรรมชาติกับเหนือธรรมชาติ แต่น่าจะเป็นไปได้สูงว่าสรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ในระบบเดียวกันและมีความสัมพันธ์ในเชิงกำหนดซึ่งกันและกัน นั่นก็คือระบบวิจิตรทัศน์ที่ตระหนักในภาวะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คือ ลีตว์ พืช ดิน น้ำ ฯลฯ ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติว่าแต่ละส่วนล้วนเกี่ยวข้องพึ่งพาอาศัยกัน การเสียสมดุลในด้านใดด้านหนึ่งย่อมส่งผลถึงด้านอื่น ๆ นิติกรรมจึงเป็นผลผลิตทางปัญญาหรือเป็นศาสตร์เพื่อการควบคุมคุณภาพของสรรพสิ่งนั่นเอง

การใช้นิติกรรมเป็นเครื่องมือหรือส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีในการแก้ไขหรือป้องกันสภาวะวิกฤตต่าง ๆ นั้น เป็นการกระทำที่แสดงออกด้วยท่าทีการระอ้อนระอม อันแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเคารพและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ไม่เข้าไป "กระทำ" ต่อธรรมชาติด้วยท่าทีรุกรานก้าวร้าวหรือทำลาย นอกจากนี้ความพยายามในการใช้นิติกรรมเพื่อขจัดปัญหาต่างกล่าวข้างลสะท้อนให้เห็นด้วยว่าแท้จริงแล้วชาวบ้านหาได้มีจิตสำนึกยอมจำนนต่อวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ไม่ ทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเป็นตัวของตัวเอง โดยที่ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง เป็น "ผู้กระทำ" มากกว่า เป็น "ผู้ถูกกระทำ"

การให้ความสำคัญเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของบุคคลในนิติกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับเครือญาติและระดับชุมชน นับว่าเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระดับหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกที่มีใช้ลักษณะปัจเจกของชาวบ้าน การร่วมประกอบนิติกรรมเพื่อการเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ แสดงถึงการรับรู้และร่วมรับชะตากรรมอันเดียวกัน เป็นหมู่พวกเดียวกัน ชะตากรรมของคนคนหนึ่งคือชะตากรรมของชุมชนและชะตากรรมของชุมชนก็คือชะตากรรมของตนด้วย โดยเนื้อแท้ของวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมแล้วการถือคติ "รวมกันเราอยู่" คือระบบคุณค่าเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนและระบบคุณค่าเหล่านี้ยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นในนิติกรรมดังกล่าวแล้ว

วัตถุประสงค์และระบบสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นว่าความคาดหวังหรือความใฝ่ฝันเกี่ยวกับภาพชีวิตที่ปรารถนาสูงสุดของพวกเขา ก็คือ การมีชีวิตอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ตามที่กล่าวกันในภาษาชาวบ้านว่า "ความอยู่ดีกินดี" อันได้แก่สภาพที่มีข้าวปลาอาหาร พืชพันธุ์ธัญญาพืชเพียงพอแก่การดำรงชีพ ไม่อดอยากแร้นแค้นและเจ็บไข้ได้ป่วย สภาพธรรมชาติไม่วิปริตแปรปรวนแต่เอื้ออำนวยต่อการประกอบกิจกรรมของตน ดังนั้นในทุกพิธีกรรมจึงเน้นเรื่องอาหารและน้ำเป็นสำคัญ นอกจากนี้บรรดาสัตว์ พืช และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ต่างได้รับการให้คุณค่าจากชาวบ้านอย่างสูงเช่นเดียวกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการมีชีวิตอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ของพวกเขา ความใฝ่ฝันในเรื่องการมีชีวิตอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ของพวกเขา นั้นหมายรวมถึงชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อันเป็นความเชื่อในความอมตะของชีวิต ซึ่งแสดงออกในระบบความเชื่อทั้งผีและพุทธตามลำดับ

ระบบความเชื่อที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างผีกับพุทธ (และพราหมณ์) แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความเป็นอิสระที่จะเลือกรับหรือไม่รับ "สิ่งอำนวยประโยชน์" แก่ตนโดยคำนึงถึงหน้าที่ใช้สอยเป็นหลักทั้ง ๆ ที่เมื่อพิจารณาจากวิถีปฏิบัติในพิธีกรรมทั้งสองระบบแล้ว จะเห็นได้ว่าลักษณะทางอุดมการณ์นั้นขัดแย้งกันอย่างชัดเจน ชาวบ้านจะแยกการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีออกจากจากการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แม้ว่าบางพิธีกรรมจะต้องปฏิบัติในช่วงวาระเทศกาลเดียวกันก็ตาม ในขณะที่อุดมการณ์แบบผีมีที่วางทำนองปฏิบัติการที่ก้าวร้าวรุนแรง แต่การแสดงออกของอุดมการณ์แบบพุทธกลับมีที่วางทำนองอ่อนโยนมีเมตตาธรรม การที่มีลักษณะขัดแย้งเช่นนี้ดำรงอยู่ได้ในความผสมผสานก็ด้วยเหตุว่า ระบบความเชื่อทั้งสองนี้มีลักษณะร่วมที่เอื้อประโยชน์แก่ชาวบ้านนั่นคืออำนาจบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ นี้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านนั่นเอง ซึ่งเราสามารถทำความเข้าใจลักษณะอำนาจที่บันดาลได้จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อของชาวบ้าน โดยพิจารณาจากผลการวิเคราะห์หน้าที่ของพิธีกรรม

การศึกษาหน้าที่ของพิธีกรรมช่วยให้เข้าใจได้ถึงคุณค่าด้าน "ประโยชน์ใช้สอย" ของพิธีกรรมซึ่งมีผลอย่างสำคัญทั้งต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนและระบบสังคมในชุมชนตั้งแต่ระดับชุมชนระดับเครือญาติลงมาจนถึงระดับปัจเจกบุคคล โดยหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันอยู่ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม

จากการศึกษาค้นคว้าทั้งหมดช่วยให้เข้าใจได้ถึงเหตุผลหรือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมและระบบความเชื่อเช่นนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน เงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ลักษณะแห่งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เพราะทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการได้ มีการปฏิบัติอย่างซ้ำ ๆ สม่าเสมอในรูปขององค์การคือมีผู้กระทำ มีขั้นตอนปฏิบัติการที่แน่นอนและมีอุปกรณ์ที่ชัดเจน นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของพิธีกรรมก็เป็นกระบวนการที่

เกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ เป็นการพยายามขยายบทบาทสืบเนื่องต่อไปของ "ภายใน" ที่ชาวบ้านยอมรับและผูกพันอยู่อย่างใกล้ชิดภายใต้เงื่อนไขการแลกเปลี่ยนที่ตนเห็นว่าไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบซึ่งกันและกัน ตลอดจนอยู่ในขอบเขตที่ตนสามารถกระทำได้ด้วย และทราบเท่าที่ชาวบ้านยังคงดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ความไม่มั่นคงแน่นอน จากสภาพธรรมชาติและระบบเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่เช่นในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับลักษณะรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่แท้จริงของชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ ในด้านระบบความคิดหรือโลกทัศน์ของชาวบ้านไม่มีการแยกสรรพสิ่งออกจากกัน วิธีการจัดการกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ตนเองอยู่รอดได้อย่างดีนั้นมิใช่การเข้าไปควบคุมหรือทำลาย หรือปรับสิ่งแวดล้อมให้รับใช้ตน แต่ในทางตรงกันข้ามกลับพยายามอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืนหรือมีดุลยภาพระหว่างกันและกัน เช่นเดียวกับที่พยายามลดความขัดแย้งทางสังคมโดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง มีสมานฉันท์ ในด้านระบบการผลิตก็เป็นระบบที่ไม่แบ่งแยกแรงงานออกจากกัน แต่เน้นความร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นับแต่ระดับครอบครัวเครือญาติไปจนถึงระดับชุมชนทั้งภายในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านอื่น ๆ การใช้เทคโนโลยีก็ใช้อย่างระมัดระวังและเคารพในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีจิตสำนึกที่ไม่ยอมจำนนต่อสภาพปัญหาหรือวิกฤตการณ์ต่าง ๆ หากแต่พร้อมที่จะชกกับมันอย่างเป็นตัวของตัวเอง และการมีชีวิตรอดในความหมายของชาวบ้านนั้นเป็นการมีชีวิตรอดอยู่อย่างดีขนาด "พอกินพออยู่" ไม่ได้มีจิตสำนึกแห่งการสะสมแต่อย่างใด พิธีกรรมที่พวกเขายึดถือปฏิบัติอยู่ยังคงปฏิบัติที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้อย่างสม่ำเสมอทราบเท่าที่วิธีการผลิตแบบเดิมยังไม่ถูกทำลายจนหมดสิ้น

ข้อเสนอแนะ

1. จากคำตอบที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ น่าจะเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการพัฒนารากฐานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิม กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตระหนักในคุณค่าของความร่วมมือร่วมใจทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนต่อชุมชน และเหนือสิ่งอื่นใดการพัฒนานั้นควรนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ลดการละโมภสิ่งสม และชี้เขตตาธรรมต่อกันดังที่เคยเป็นมาในอดีต
2. น่าจะได้มีการศึกษาพิธีกรรมประเภทอื่น ๆ ตลอดจนกระบวนการทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในชุมชนเพื่อจะได้เข้าใจถึงลักษณะรากเหง้าวัฒนธรรมที่แท้จริงของชุมชนได้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น
3. สำหรับผู้สนใจศึกษาด้านชาติพันธุ์ น่าจะได้ทดลองศึกษามุมศาสตร์พิธีกรรมพื้นเมือง ซึ่งน่าจะให้คำตอบเกี่ยวกับชนชาติมอญในไทยและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-มอญได้มากขึ้น

เชิงอรรถ

1. มาลี วิริยา การเปลี่ยนแปลงของการละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ : ภาวศึกษาจากหมู่บ้านกุ่มแดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ปรินท์งานพิมพ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาและวรรณคดีไทย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527.
2. ดูรายละเอียดใน Emile Durkheim, The Elementary Forms of the Religions Life, Third printing. The Free Press. New York. 1966. pp. 37-61.
3. ปราณี วงษ์เทศ "พิธีกรรม ชนเผ่าเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด" วารสารศิลปวัฒนธรรม 5(7) พฤษภาคม 2527 น. 6-21
4. ฉลาดชาย รมิตานนท์ ผีเจ้านาย เชียงใหม่ พายัพออฟเซ็ท 2520 น. 83
5. ดนตรีในพิธีฟ้อนผีเม็งกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องทำหน้าที่เป็นสื่อติดต่อกับวิญญาณ เป็นเครื่องควบคุมการดำเนินพิธีแต่ละขั้นตอน และเป็นทั้งเครื่องแสดง "ฐานะบารมี" ของผู้ประกอบพิธีด้วย และดูทัศนะเกี่ยวกับการใช้เครื่องดนตรีเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมใน ปราณี วงษ์เทศ "ความสัมพันธ์ระหว่างการละเล่นและพิธีกรรมของความเชื่อทางศาสนา" ใน คติความเชื่อ การสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526 น. 30-34
6. ฉลาด รมิตานนท์ ก็ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้สีของผ้าคาดเอวของม้าฮือใน ผีเจ้านาย หน้า 123-124 และ สุรสิงห์ลำพอง จิมพะเนาว์ กล่าวว่าคตินิยมของคนจีนนั้นก็นิยมใช้ผ้าขาวบูชาผีและใช้ผ้าแดงบูชาคน ใน "ภาษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมลึบซบ : ตัวอย่างวรรณกรรมเงี้ยว" ใน ภาษา การสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อศิลปกรรมและภาษา น. 8 และ P. Turner ศึกษาการใช้สีเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของชาว Ndembu พบว่า การใช้สีชาวเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ผู้มีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษ ศึกษารายละเอียดใน Turner, Victor W. "Colour Classification in Ndembu Ritual" in Anthropological Approaches to the Study of Religion by Michael Banton Association of social Anthropologists of Commonwealth 1966. pp. 65
7. สอดคล้องกับข้อพิจารณาของ Turner ที่พบว่าการใช้สีดำในพิธีชอนของชาว Ndembu ก็เป็นสัญลักษณ์ของเมฆฝนและความอุดมสมบูรณ์ Ibid. pp. 72-73
8. ชลธิรา สัตยาวัฒนา ลัวะเมืองน่าน สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2530 น. 70
9. จำนง อภิวัฒน์สิทธิ์ สังคมวิทยาศาสนา แพร่พิทยา 2525 น. 28
10. ด. หน้าเดียวกัน

11. อ้างใน ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลต. น. 72
12. ตูรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยวัฒนธรรมกับความต้องการจำเป็นของมนุษย์ใน ราชย์ฟ นิดดิงตัน "หลักการวิเคราะห์วัฒนธรรม" ใน สุเทพ สุนทรเกสัช ความเรียงมานุษยวิทยา แพรวพิทยา 2519 น. 167-199
13. ศึกษารายละเอียดที่กล่าวถึงนิทานปรัมปราเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน Richard B. Devis. Muang Mataphysics : A Study of Northern Thai Myth and ritual. Bangkok. Pandara, 1984 น. 160-164 และใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา "ที่มาและความหมายของ "ตาแหลว" : วิเคราะห์จากตำนาน" และ "ที่มาและความหมายของ "ตาแหลว" วิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณ ใน ลต.
14. ข้อสรุปนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับเศรษฐกิจใน Tikopia ของเฟิรร์ธ ศึกษารายละเอียดใน William J. Good. "Religion and Economic Action" in Religion Among the Premitives. The Free Press of Glencoe Collier Macmillan Limited, London.
15. ตูรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะ โครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมของชลประทาน (ของ "หมู่บ้านเชียงใหม่" (กุ้แดง)) ใน แจ็ค เอ็ม พอตเตอร์ โครงสร้างสังคมชานาไทย โดย นฤจร อิทธิจิรจรัส ผู้แปล สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2526, น. 116-143 และใน อุไรวรรณ ต้นกิมยง "องค์กรสังคมไทย : ระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากร" วารสารสังคมศาสตร์มหา- วิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2, 2528 น. 158-187
16. Andrew Turton. "Northern Thai Society: Twentieth Century. Transformations in Political and Rural Structures" ในวารสาร Journal of Peasant Studies เล่ม 3 ปี ที่ 3 เมษายน 1976 อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ "ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานพื้นบ้านภาคเหนือ" ใน พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2527, น. 172
17. จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา สำนักพิมพ์ไม้งาม 2526, น. 350
18. เกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งในการแบ่งปันน้ำนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา มาโดยตลอด และมีกฎหมายกำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนถึงขั้นประหารชีวิต ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน ชิเกฮารุ ทานาเบ นุ่งเหลืองนุ่งดำ : ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย สร้างสรรค์ 2525, น. 57-69
19. ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลต. น. 76

20. นฤจร อธิธิจักรวาล ก็ค้นพบลักษณะเช่นนั้น ในหมู่บ้านอื่นของภาคเหนือดูรายละเอียดใน "ความเชื่อในผีล้านเวทย์มนต์ของชาวนาไทยภาคเหนือ" ใน พุทธศาสนาในลานนาไทย เชียงใหม่ บริษัทกรการพิมพ์ 2523

21. ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลต. น. 80

22. ต. น. 76

23. สืบเกิดจากพิธีกรรมพ้อผีเมืองซึ่งคล้ายคลึงกับระบำผีของชนชาติมอญในประเทศไทย (อ้างแล้ว) และมีวัตถุสัญลักษณ์ที่แสดงการตอกย้ำถึงลักษณะชาติพันธุ์ เช่น ใบเกียงพะเม็งและประเพณีการลอยเรือกาบปลี (อดีต) ในวันยี่เป็งซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งถวายถึงผีเมือง (บรรพบุรุษ)

24. นางจันทร์ ยินดี ให้สัมภาษณ์ ณ วันที่ 19 พฤษภาคม 2531 ที่บ้านเลขที่ 70 หมู่ 7 บ้านกู่แดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

25. วิทย บำรุงราช "พ้อผีเมือง" ในวารสารศิลปวัฒนธรรม เดือนสิงหาคม 2527 น. 94-102

26. ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลต.